

Muži a násilí v České republice

Zpráva Pracovní skupiny muži a rovnost žen a mužů

Autorky a autoři: Kristýna Pešáková, Iva Šmídová, Martin Jára, Ivan Vodochodský, Hana Maříková, Zdeněk Sloboda, Martin Fafejta, Lukáš Müller, Miroslava Čechová, Alžběta Možíšová a Marta Vohlídalová

Editorky: Kristýna Pešáková, Iva Šmídová

Oponentky: Ludmila Čírtková, Branislava Marvánová Vargová

Zpráva byla schválena *Pracovní skupinou muži a rovnost žen a mužů* dne 13. září 2016.

Zpráva byla předložena *Radě vlády pro rovnost žen a mužů* pro informaci dne 21. října 2016.

Obsah

1	Úvod	2
2	Paradoxy mediálního obrazu mužů a násilí	4
3	Muži a násilí ve veřejné sféře	7
3.1	Násilí na veřejnosti	8
3.2	Násilí ve veřejných institucích	10
3.2.1	Muži a násilí na školách a v chlapeckých skupinách	10
3.2.2	Šikana v pracovních organizacích a strukturách	11
3.2.3	Násilí v armádě, vězeňství a policii	12
3.3	Kyberšikana a násilí ve virtuálním prostředí	12
3.4	Pornografie, prostituce, sexuální průmysl a násilí	13
4	Muži a násilí v soukromé sféře	14
4.1	Muži a násilné jednání	14
4.1.1	Násilí na dětech	15
4.1.2	Práce s původci domácího násilí v ČR	16
4.2	Muži jako oběti násilí	16
4.2.1	Muži jako oběti heterosexuálního partnerského násilí	16
4.2.2	Násilí na mužích v gay vztazích	17
5	Závěr a shrnutí	19
6	Doporučení	21
7	Použitá literatura	22
8	Přílohy	27

1 Úvod

Problematika násilí, které je v naší společnosti pácháno, často bývá vnímána jako závažné téma zasluhující pozornost.¹ Způsob, jak se o násilí hovoří a z jakého úhlu pohledu, bývá nicméně málokdy ve veřejné debatě reflektován. Násilí bývá nejčastěji spojováno s muži jako původci násilí a s ženami, jeho oběťmi. V České republice se v posledních letech v souvislosti s násilím nejčastěji ve veřejné debatě doslycháme o dlouho tabuizovaném domácím násilím. K násilím nicméně dochází i jinde než ve sféře soukromé. Např. na veřejnosti, v kyberprostoru či v dalších sférách, které nelze jednoznačně zařadit do sféry veřejné či soukromé.² Tato zpráva Muži a násilí v České republice (dále jako „Zpráva“) si klade za cíl přinést pohled na násilí v České republice v souvislosti s muži a jejich rolí v něm. Cílem Zprávy je podat obraz o spektru oblastí, ve kterých je užitečné tematizovat muže a mužství v souvislosti s projevy zejména fyzického násilí, jež jsou často svázány s genderovými nerovnostmi a tedy s rozložením moci, a otevřít tak pole pro další iniciativy na badatelské ale i politické rovině.

Násilí obecně se výrazně častěji dopouštějí muži, a to jak ve sféře soukromé, tak na veřejnosti. Nejčastější formou násilí je potom násilí páchané mužem či muži vůči jinému muži. Řadu mužských obětí násilí je možné zahrnout mezi oběti tzv. genderově podmíněného násilí.³ Statisticky jsou původci těžkého fyzického násilí častěji muži než ženy. Vliv na to má mužská socializace, která je často s násilím spojená, ale také kulturní vzorce, jež násilné jednání mužů za některých okolností spíše vyžadují a schvalují, než potírají. Ženy jsou pak podle statistických údajů i podle zkušenostní pomáhajících organizací ve většině obětmi zejména fyzického a sexuálního násilí ze strany mužů (ČSÚ, 2015). Ženy jsou tak oběťmi spíše ve sféře soukromé. Muži se častěji stávají oběťmi ve sféře veřejné.

V souvislosti s muži a násilím se v této zprávě mimo jiné z důvodu jejího stanoveného rozsahu zaměřujeme zejména na násilí fyzické. Zpráva tedy neinformuje o problematice symbolického násilí (ve veřejné sféře a veřejných institucích se tedy nezabýváme např. symbolickým násilím institucí). Důraz zprávy je kladen na fyzické násilí, které však také má symbolickou rovinu v genderových vztazích, ve kterých k němu dochází. Tato zpráva se na problematiku mužů a násilí dívá genderovou perspektivou.

Zpráva byla zpracována Pracovní skupinou muži a rovnost žen a mužů (dále jen „Pracovní skupina“) zřízenou při Radě vlády pro rovnost žen a mužů (dále jako „Rada“) a zaměřenou na zapojování mužů do agendy rovnosti žen a mužů. Zpráva je druhým textem svého druhu, který Pracovní skupina vytvořila. Navázala tak na zprávu Sociální podmínky otcovství v České republice, kterou veřejnosti představila v roce 2014. Ve Zprávě se Pracovní skupina zaměřuje na další téma s vysokou prioritou, které ovšem, na rozdíl od otcovství, není tak dobře prozkoumáno.

Jakkoliv se autorský tým snažil Zprávou postihnout klíčové oblasti tématu muži a násilí, výsledný obsah do jisté míry odráží jejich oborové i tematické zaměření a expertní záběr. U některých témat, doporučeně ve zprávě okrajově představených, tak spíše otvírají otázky a prostor na jejich doplnění nejen v jejich další badatelské práci, ale i v iniciativách státní správy, občanské a politické praxi atd. Ve výsledném obsahu Zprávy se také odrazily souvislosti a okolnosti, za kterých vznikala. Pracovní skupina na Zprávě začala pracovat v roce 2015 a dokončila ji v první třetině roku 2016. Během této doby došlo k rozvoji podpory práce s násilím za hranice násilí domácího a práci zaměřenou primárně na oběti, což jsou kritické momenty nasměrování, na které od počátku jako autorský tým poukazujeme. Aktuálně tedy začalo docházet

¹ Násilí je komplexním a složitým fenoménem, který v rámci této zprávy není možné pojmut ve všech podobách, kterých nabývá. Pracovní skupina chápe násilí obdobně jako WHO (2002) a pojímá jej jako negativní společenský jev, který je zásahem do osobní integrity jednotlivců/kyň, či integrity skupin, jichž se dotýká přímo nebo i jen zprostředkovaně. Obdobně problematicky chápe autorský tým také hrozbu násilí. Kromě toho, že násilí je zpravidla porušením základních lidských práv a svobod a může mít negativní dopady na fyzické či psychické zdraví a životní pohodu jednotlivců/kyň či skupin, tak s sebou přináší také například negativní ekonomické dopady (např. studie ProFem, 2012). V souladu s mnoha odborníky a odbornicemi vychází autoři studie z toho, že u naprosté většiny agresorů je násilné chování naučené, účelné a záměrné, a jako takové jej lze změnit. Násilníci jsou vždy zodpovědní za své chování, bez ohledu na své osobnostní rysy, výchovu, sociální podmínky, situaci či chování obětí násilí, jakkoliv mohou tyto i další okolnosti napomoci při spouštění agrese.

² Veřejností máme v této zprávě na mysli prostor mimo rodinu (soukromou sféru, média a virtuální svět internetu nebo počítačových her).

³ Genderově podmíněné násilí podle Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí na období 2015-2018 zahrnuje veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického ekonomického či dalších forem násilí, které jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže. Jde o násilí, které vychází nebo je legitimizováno sociálními stereotypy spojenými s genderovými předsudky a rolemi.

k prolnutí tohoto požadavku s agendou organizací a programů, které se násilí věnují.

Zpráva čtenáře a čtenářky nejdříve seznámí s paradoxy mediálního obrazu mužů a násilí. Toto téma jsme zvolili k otevření i proto, že většina z nás autorů a autorek, naštěstí, zná téma násilí pouze zprostředkovaně právě skrze média. Ta slouží jednak jako informační kanál, jednak se podílejí na reprodukci obrazů a stereotypů, které si s násilím spojujeme. Porozumět tomu, jak česká média informují o násilí a roli žen a mužů v něm, je důležitým odrazovým můstkem pro další analýzy. Zpráva se následně zaměřuje na dvě významné oblasti, ve kterých násilí probíhá – veřejnou a soukromou sféru. Informuje o násilí ve veřejné sféře, ve které se muži stávají původci i oběťmi násilí, ale také o násilí ve veřejných institucích, jako jsou školy, chlapecké skupiny, pracovní organizace a struktury, ale i armáda, policie a vězeňství. Zpráva neopomíná ani násilí v kyberprostoru – velmi aktuální a diskutované téma, které nelze jasně zařadit do oblasti veřejné či soukromé, a téma pornografie, prostituce, sexuálního průmyslu a násilí. V souvislosti s muži a násilím v soukromé sféře se zpráva zaměřuje zejména na muže a jejich násilné jednání, téma násilí páchaného na dětech, ale i na muže v roli obětí násilí, a to zejména v rámci partnerských vztahů, ať již heterosexuálních nebo homosexuálních. Zpráva zmiňuje také násilí v seniorském věku. V závěru zpráva přichází s doporučeními, cílenými zejména na česká ministerstva, a s praxí, např. v oblasti práce s původci nejen domácího násilí v ČR. Právě na původce násilí⁴ by se podle autorů a autorek této zprávy měla nyní rozšířit pozornost vládních politik. Za textem Zprávy najdete dvě přílohy. První objasňuje právní nastavení problematiky domácího a genderově podmíněného násilí včetně přehledů důležitých dokumentů k tématu a ve druhé jsou shrnuty dosavadní výzkumy a realizované analýzy na tomto poli v českém prostředí. K řadě z nich odkazujeme v textu samotné zprávy.

⁴ Původci a původkyně násilí jsou širší kategorií, která zahrnuje jakékoli osoby dopouštějící se násilí, včetně pachatelů a pachatelek násilí, což jsou osoby, které se dopouštějí trestných činů.

2 Paradoxy mediálního obrazu mužů a násilí

V této kapitole se zaměříme na to, jak o mužích v souvislosti s násilím informují média a jaký obraz o mužích a násilí spoluvytvářejí. Současnou dobu je možné charakterizovat jako orientovanou především na vizualitu a image. Proto předpokládáme, že reprezentace témat spojených s násilím a přítomnost nebo absence spojení násilí s muži, napoví hodně o přístupu české společnosti k tomuto jevu.

Jak vyplývá z dlouhodobých statistik, trestné činnosti a násilného jednání se v drtivé většině případů dopouštějí muži. Tato skutečnost je známá a každodenně potvrzovaná, média ji však explicitně nereflktují a netematizují. Od roku 2012 dosud nebyl v českém celostátním tisku ani na internetových serverech monitorovaných společností Newton Media zaznamenán ani jeden článek, který by se v obecnější, analytické rovině zabíral problematikou mužského násilí či násilí mužů, nebo násilí mezi muži navzájem.

Přitom násilné chování mužů jako takové není médiu vůbec ignorováno. Naopak jeho popis, mnohdy velmi detailní, je takřka všudypřítomný. A to nejen v „krimi“ rubrikách (či „černých kronikách“), ale stále více i jinde (například v zahraničních rubrikách v souvislosti s teroristickými činy či válečnými zločiny, aktuálně také v souvislosti s migrací). Chybí ale specifická reflexe násilí z genderové perspektivy, která by tematizovala a problematizovala násilí v sociálních a psychologických souvislostech jako do značné míry mužský fenomén. Muži jsou sice identifikováni jako pachatelé násilí, ale mužské násilí jako celek není specificky uchopováno jako problém. Stav, kdy média nereflktují genderovanou povahu určitého problému, bývá nazýván „genderovou slepotou“ („gender blindness“). Je otázkou, do jaké míry média v případě veřejného násilí odrážejí stav uvažování celé většinové společnosti, a do jaké míry toto uvažování sama pomáhají spoluutvářet. Situace, kdy média nepovažují za nutné násilí coby specificky mužský fenomén problematizovat, nebo ho dokonce prezentují s odkazem na biologickou předurčenost chování jako něco daného, se zdá být v souladu s tím, jak na problém nahlíží celá společnost a její autority. Agresivita je často prezentována jako něco, co je mužům více méně „vrozené“, čemu není třeba předcházet, ale co je třeba spíše ve „zdravé míře“ podporovat (např. prostřednictvím tzv. „mužských sportů“, ačkoli nezřídka jsou medializovány případy, kdy se agresivity na veřejnosti dopouštějí právě různí kickboxeři, fotbalisté a podobně). Skutečný problém nastává až ve chvíli, kdy agresivita vede k porušování zákonů. Pak už je ale pozdě jej řešit preventivně a ke slovu se dostává represe a také zmíněná „černá kronika“. Tato „genderová slepota“ a „biologizace“ násilí v médiích je způsobena nedostatkem genderové citlivosti a schopnosti vidět násilí jako širší fenomén u expertů a expertek, kteří se k násilí v médiích vyjadřují. Dalším důvodem může být neschopnost médií vyhledávat genderové experty a expertky, kteří by takový pohled na násilí přinášeli.

Přesto však existují některé specifické výjimky. Případy, kdy mediální slepota neplatí absolutně, jsou případy sexuálně motivovaného násilí ze strany mužů (zejména znásilnění) a tzv. domácí násilí mužů na ženách. U těchto dvou typů se lze častěji v médiích setkat s tím, že mužství pachatele nebývá užíváno pouze jako nehodnotící charakteristika (podobně jako například profese nebo místo bydliště), ale také jako důležitý faktor tohoto násilí. V některých případech, zejména u domácího násilí, se častěji objevují snahy tento jev interpretovat nejen psychologicky, ale i sociologicky. To znamená poukázat na jeho širší společenský kontext, příčiny a důsledky včetně těch, které jsou genderově specifické. Je to do značné míry zásluha neziskového sektoru, který se v této oblasti výrazně angažuje i v médiích. Mužské sexuální násilí je médiu vnímáno s větší citlivostí v souvislosti s příklady ze zahraničí, kde bylo toto rozpoznáno jako celospolečenský problém a kde došlo vůči němu ke společenské mobilizaci (v posledních letech např. v Indii nebo v Turecku). Specifickým příkladem, vůči němuž si média aktuálně vytvářejí větší vnímavost, je organizované sexuální násilí ze strany islamistických radikálů v Sýrii, Iráku nebo Nigerii (Boko Haram) a nejnověji také v Evropě. V českém kontextu je mužské sexuální násilí častěji médiu reflektováno tehdy, jsou-li jeho oběťmi děti (tragické případy sexuálně motivovaných vražd dětí mají vždy obsáhlou a poměrně různorodou publicitu, včetně vyjádření expertů a expertek z různých oborů).

Tyto výjimky, kdy média muže jako pachatele násilí výrazněji vnímají a tematizují, však mají paradoxní důsledek v tom, že odvádějí pozornost od jiných typů násilí, jichž se rovněž dopouštějí muži, ale v nichž je role genderu méně patrná a tudíž i méně reflektována. Zpravidla jsou to takové

případy, kdy jsou vztahy mezi pachateli a oběťmi méně zřetelné a srozumitelné, případně se jedná o nahodilé oběti. Média, zejména zpravodajská, umí dobře popisně pracovat („nálepkovat“) s takovými kategoriemi, jako jsou například rodinné vazby mezi pachatelem a obětí, národnost či etnicita pachatele a oběti, věk, zejména jedná-li se o mladistvé nebo je-li mezi pachatelem a obětí velký věkový rozdíl. Tam, kde je však situace méně jednoznačná, například v situacích, kdy jsou pachatelé i oběti stejného – zpravidla mužského – pohlaví, a shodují-li se i v jiných charakteristikách, však tyto jednoduché nálepky přestávají fungovat.

To je dobře patrné na případech, kdy je násilí médií prezentováno jako tzv. „zločin bez motivu“, „nepochopitelné násilí“ a podobně. Případů takového jednání je celá řada a liší se konkrétním skutkovým dějem i závažností svých následků. V minulých letech byly médií takto popisovány případy na první pohled bezdůvodného pouličního násilí (napadení otce a syna dvěma mladými muži na Praze 6, útok muže na bezdomovce v nákupním centru a podobně). Pokud je nějaký důvod takového jednání zmíněn, pak je to nejčastěji vliv alkoholu nebo jiných omamných látek, osobní spor a podobně. Jiným, daleko závažnějším příkladem jsou dvě hromadné vraždy, ke kterým došlo před časem ve Frenštátu pod Radhoštěm (6 obětí) a v Uherském Brodě (8 obětí). Pachatele těchto zločinů média zpravidla prezentují jako podivíny a duševně nemocné jedince. I nejčtenější zpravodajský web iDnes.cz, který oběma kauzám věnoval samostatná tematická vlákna, označil oba pachatele shodně právě takto (např. „Nehoda na motorce ho změnila, říkají o podivínovi z Frenštátu v rodné vsi“, 27. 2. 2013, nebo „Střelec byl podivín s psychickými problémy a konfliktní ženou“, 25. 2. 2015). Psychiatrická stigmatizace se pro společnost zdá být snazší než genderová (sebe)reflexe.

Nefunkční či konfliktní vztahy v zaměstnání, rodině nebo v místě bydliště jsou často identifikovány jako spouštěcí mechanismus tohoto typu násilného jednání. Tím ale jejich analýza zpravidla končí. Kromě nezpochybnitelných psychologických a psychiatrických aspektů jsou však z popisu obdobných událostí patrné i některé obecnější, sociologicky významné momenty a společné rysy aktérů, které jsou však média s to uchopit pouze schematicky a popisně. Přitom akcent na genderový rozměr problému, který je, jak jsme již řekli, médií zcela opomíjen, by mohl pomoci osvětlit například spojitost mezi násilím a strukturálními společenskými vztahy moci/bezmoci, dominance/podřízenosti/marginalizace, a to v kontextu mužských životních situací a rolí (např. oběma pachatelům ve Frenštátu a v Uherském Brodě bylo kolem 60 let a násilí bylo jimi použito jako prostředek řešení pro ně bezvýchodné životní situace).

Druhým velmi významným příkladem, který ukazuje interpretační slabiny současného pohledu médií na mužské násilí, je téma islámského radikalismu potažmo terorismu. Ačkoli jsou média plná explicitních popisů konkrétních teroristických činů (naposledy v souvislosti s pařížskými útoky ze 13. listopadu 2015 nebo spojují sexuální násilí s migranty, jako při silvestrovských útocích v Kolíně nad Rýnem na přelomu roku 2015 a 2016), tyto interpretace, že pachateli a inspirátory těchto útoků jsou v drtivé většině muži, nevyvolává v České republice žádnou poptávku po genderově citlivé analýze tohoto problému. Monopolní způsob vysvětlení těchto činů je situován do oblasti náboženství, ačkoli stále více odborníků upozorňuje na to, že samotnými náboženskými motivy lze teroristické činy vysvětlit velmi těžko a že je zde také celá řada dalších společensky podmíněných faktorů.

A konečně, třetím mediálně výrazným tématem, u kterého je absence genderově senzitivní analýzy problematiky násilí páchaného muži velmi patrná, je tzv. pravicový extremismus a s ním spojené násilí. I když odborná sociologická literatura věnuje již mnoho let poměrně velkou pozornost zkoumání genderových aspektů násilí páchaného pod vlivem extrémně pravicových ideologií (např. coby určité vyhraněné formě „dělání maskulinity“), česká zpravodajská média tuto souvislost opět nereflktují. A to ani v takových případech, kdy je shoda tohoto násilí s genderem pachatelů velmi výrazná, jako například v případě žhářského útoku na romskou rodinu ve Vítkově spáchaného čtyřmi mladými muži – neonacisty, nebo dalších fyzických útoků na Romy, jejichž pachateli byli rovněž mladí muži sympatizující s neonacismem (vražda Roma Oty Absolona spáchaná v roce 2003 ve Svitavách Vlastimilem Pechancem a další).

Celkově lze říci, že českým médiím dosud schází reflexe skutečnosti, že vztah mužství a násilí je nejen psychologickým problémem, jak jej obvykle chápeme, ale také problémem sociálním. Změnu by mohlo přinést osvojování genderově senzitivní perspektivy, která by dokázala na konkrétní projevy násilného jednání ve společnosti nahlížet také jako na genderovaný problém a vidět je nejen v psychologické, ale i v sociologické perspektivě. To znamená všimnout si více toho, že násilné jednání není pouze důsledkem psychického stavu jedince, jak je nezdárka

prezentováno, ale také tragickým vyústěním problematických sociálních vztahů a strukturálních problémů, v nichž jsou muži coby pachatelé násilí zapleteni, a s nimiž se vypořádávají právě násilnou cestou. Naučit média tento hlubší rozměr násilí reflektovat je však úkolem také pro odborníky a odbornice a odpovědné instituce, které mají na starost prevenci kriminality nebo které se tímto problémem zabývají.

V následujících kapitolách se pokusíme zmíněný mediální paradox vykompenzovat. Chceme nabídnout pohled, v němž interpretujeme řadu typů násilného jednání páchaného muži právě perspektivou genderově citlivého přístupu k práci s touto sociální kategorií. Zaměříme se na muže a násilí nejdříve na veřejnosti – ve veřejném prostoru a veřejných institucích, a poté v soukromé sféře. Věnovat se budeme také kybershikaně a kybernásilí, pornografii, prostituci, sexuálnímu průmyslu a násilí.

Tento text odráží situaci na začátku roku 2016. I když se v souvislosti s trvajícím „migrační krizí“ mediální obsahy proměňují a na světlo se dostávají stále nové a nové formy veřejného násilí, jehož pachatelé jsou muži (např. v souvislosti s uprchlíky výrazná kauza silvestrovského hromadného násilí vůči ženám v německém Kolíně nad Rýnem), povaha jeho mediálního pojetí se nijak zásadně nemění a pokud, tak spíše k horšímu. Namísto citlivější reflexe genderované povahy takového násilí dostává v médiích stále častěji prostor stereotypní uvažování (ve stylu „mladý muž uprchlík = násilník a terorista“), které odráží celkové hrubnutí veřejné debaty, kdykoli přijde řeč na téma migrace.

3 Muži a násilí ve veřejné sféře

V souvislosti s genderově podmíněným násilím bývá v české veřejné debatě tematizováno zejména domácí násilí. Klíčovou oblastí fyzického násilí, v níž zatím gender a mužství tematizovány nebyly, je veřejná sféra. Přitom nahlédnutí této problematiky genderovou perspektivou nabízí vhled do produkce a reprodukce sociálních nerovností. Tato kapitola se proto zaměří na muže a násilí ve sféře veřejné – tedy na veřejnosti a ve veřejných institucích (konkrétně pracovních organizacích, školách, sportovních skupinách apod.).

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v převažující většině násilných situací na veřejnosti se setkáme s pachateli muži. Přičemž je pravděpodobné, že konkrétní typ kriminality může být realizován specifickými typy mužů z hlediska jejich socioekonomického postavení (vzdělání, zaměstnání, věku, rodinných poměrů, míry začlenění do širších sociálních vazeb apod.). Jiné je násilí na fotbalovém stadionu (a před/kolem něj), něco jiného je přepadávání se sexuálním násilím, a dá se předpokládat, že jinou škálu pachatelů najdeme mezi loupežemi či hospodskými rvačkami.

Podle údajů kriminálních statistik Policie ČR zveřejněných v lednu 2015 je zřejmé, že poměr zjištěných, prověřovaných a objasněných závažných kriminálních skutků lze charakterizovat genderově posunutou osou mezi podílem pachatelů a pachatelek. Jakkoliv z oficiálních statistik jasně plyne, že mezi pachateli násilí výrazně převažují muži, je třeba zdůraznit též jistou genderovou předpojatost v tom, zda se nějaké násilí vůbec dostane do hledáček orgánů činných v trestním řízení a jak je pak posuzováno. Tedy v jakém kontextu očekávaných kulturních vzorců jednání žen a mužů vyšetřovací a následný soudní proces probíhá. Jakkoliv se primárně opíráme o doložená fakta, ta jsou již sbírána a evidována v prostředí určitým způsobem genderově nastaveném, interpretujeme je určitým jazykem a o těchto událostech referujeme v mezích místního porozumění lidskému jednání.⁵ Tento proces – postupy při ohlášení a zacházení s násilnými činy či s jiným porušením pravidel – silně zasahuje do výsledné podoby kriminálních i soudních statistik a tudíž i do našich představ o páchaném násilí žen a mužů, ale i mladistvých nebo například lidí pod vlivem alkoholu.

V roce 2014 bylo zjištěno celkem 160 vražd (a 137 z nich objasněno) a stíhány či vyšetřovány k nim byly 143 osoby, z toho 18 žen (Policie ČR, 2014).⁶ Stejný zdroj uvádí, že v roce 2014 bylo spácháno 16 949 násilných činů (14 163 z nich objasněno), sledováno k nim bylo 12 196 osob, z toho 1 196 žen. U mravnostní kriminality šlo o čísla 2 205 (1 763), osob 1 338 (87 žen). Pro základní kategorie sledovaných činů viz následující tabulka s vypočteným vyjádřením procentuálního zastoupení mužů na straně sledovaných a vyšetřovaných osob. Tento stav se statisticky dlouhodobě nemění (Policie ČR, 2016).

Tabulka: Statistický výkaz kriminality ČR za rok 2014

Název kategorie činů	Zjištěno	Stíháno, vyšetřováno osob		
		Celkem	Ženy	Muži v %
Vraždy	160	143	18	87,41
Násilné činy	16949	12196	1196	90,19
Mravnostní činy	2205	1338	87	93,50
Krádeže vloupáním	49304	9045	610	93,26
Krádeže prosté	103708	20014	3198	84,02
Majetkové činy	173611	34624	4839	86,02
Ostatní krim. činy	29729	20054	2418	87,94
Zbývající kriminalita	35431	30908	3933	87,28
Hospodářské činy	30731	15488	4489	71,02
Obecná kriminalita	222494	68212	8540	87,48
CELKOVÁ KRIMINALITA	288660	114608	16962	85,20

Zdroj: Tabulka 12 - Celková kriminalita za období od 01.01.2014 do 31.12.2014;

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx> a vlastní výpočet

⁵ Příkladem může být bagatelizace sexuálního násilí na ženách, nebo domácího násilí na mužích.

⁶ Celková kriminalita za období od 01. 01. 2014 do 31. 12. 2014

Z tohoto přehledu je patrné, jakkoliv bychom měli zůstat ostražití k metodám a procesu sběru dat, že muži jako stíhané a vyšetřované osoby jednoznačně dominují ve všech zjišťovaných oblastech kriminality, z nichž násilné činy vůči jiným osobám tvoří velkou část. Tyto a podobné statistiky se však promítají i do očekávání vztažených k osobám pachatelů a potažmo obětí. Muži se snadněji dostávají do hledáčku podezřelých násilných osob (protože jimi statisticky častěji také jsou) a ženy se naopak jako pachatelky stávají v našem očekávání méně pravděpodobnými. Tato paušalizující perspektiva ovlivňuje stav „genderovanosti násilí“. A ve zpětném mechanismu naopak násilné jednání mužů legitimizuje – „násilí k mužům patří“, takže některé jeho projevy tolerujeme a obhajujeme snáze než ženské násilí.

3.1 Násilí na veřejnosti

V této podkapitole se v rámci tématu „veřejného“ násilí úžeji zaměříme na násilí ve veřejném prostoru. Do násilí ve veřejném prostoru můžeme zařadit přepadení za bílého dne, ale i sexuální násilné činy včetně obtěžování, homofobně motivované veřejné násilí nebo veřejné projevy násilí vůči jinak odlišným skupinám osob. Motivy k těmto činům jsou pochopitelně různorodé. Násilí páchané ve veřejném prostoru může být motivované sexuálně, finančním a jiným obohacením, ale může být pácháno i z jiných důvodů.

V naprosté většině případů násilí ve veřejném prostoru můžeme hovořit o dynamice moci. U sexuálně motivovaného násilí (na ženách i dětech) jsou pachateli v drtivé většině (i přes 90 %) heterosexuální muži, přičemž část z nich (asi polovina) bývá v dlouhodobých vztazích. Samotné sexuální násilí je často motivováno potřebou kompenzovat nějaké mocenské deficity, kdy jsou žena či dítě, coby fyzicky a kulturou rámované „slabší“ subjekty, terčem takové kompenzační aktivity. Často jde o znehynění a narušení tělesné integrity objektu. Problematika znásilnění, kterým bývají ohroženy především ženy, zůstává v České republice tématem poměrně tabuizovaným a opředěným řadou mýtů. Dokazuje to i např. nedávný výzkum Amnesty International „Znásilnění v ČR“, který přinesl znepokojivé zjištění, že výrazná část společnosti považuje ženu za určitých okolností spoluzodpovědnou za znásilnění. Téměř polovina lidí se podle výzkumu domnívá, že žena je za znásilnění zcela nebo částečně zodpovědná, pokud se chovala koketně či byla opilá. Podle mnohých si žena o znásilnění „koleduje“ také, pokud je vyzývaně oblečená, pokud neřekla jasné „ne“, pokud sama prochází opuštěným místem, nebo pokud se o ní ví, že měla mnoho partnerů. O spoluvině oběti byly podle výzkumu přítomny častěji přesvědčení muži (Amnesty International, 2015). Naprosto zanedbatelné procento osob, které zažily znásilnění, jej nahlásí. Se sexuálním obtěžováním na veřejnosti se setkávají zejména ženy. Jedná se např. o nechtěné dotyky ve veřejné dopravě, nebo o nepříjemné hodnotící poznámky mužů⁷.

Mezi příčiny násilí páchaného na mužích ve veřejném prostoru patří též sociální nerovnosti a příslušnost k nějaké skupině (fanoušků, sportovního klubu, extrémně pravicovému uskupení apod.). Toto násilí potom může být různého charakteru - vůči slabšímu, kdy jde o nějakou obdobnou kompenzaci neúspěchů při realizaci vlastního mužství či vůči stejně silnému, kdy jde o vyjednávání si vlastního sociálního prostoru a definice vlastního mužství. Zajímavý je zde prvek heteronormativity.⁸ Nepřátelské projevy, jak fyzické, tak i psychické nebo symbolické, vycházející z heteronormativity je možné označit jako homofobie. Homofobie může vytvářet podhoubí pro násilné jednání jako takové. Může jít o zažitý způsob vymezování prostoru, který nemusí primárně odkazovat k sexualitě, nebo může jít o reakci na obvinění z nedostatečného mužství, ale i o násilí z důvodu ohrožení vlastní maskulinity homosexualitou (např. nežádoucí blízkost gay či bisexuálního muže). Homofobní násilí pak mívá dvě podoby. První, kdy jedinec vstupuje do násilné aktivity, aby sám nebyl vnímán jako homosexuální, příp. zženštilý, nebo nemužský (tyto aspekty – sexualita i gender – jsou provázané), nebo druhou, kdy objektem násilí je osoba (jiný muž), která je, (alespoň domněle) homosexuální, čímž jde o vyjádření dominance heterosexuálního mužství.

Gayové a bisexuální muži se setkávají s fyzickými útoky a sexuálním napadením, v některých případech i opakovaně. Velmi často se tak děje z důvodu jejich sexuality. K útokům na ně dochází ve veřejném prostranství, restauracích, hospodách či klubech Násilí proti gayům

⁷ Tyto případy monitoruje např. webová stránka IHOLLABACK (czech.ihollaback.org) či webová organizace NESEHNUTÍ (sexismy.cz).

⁸ Heteronormativita je společenská představa, že heterosexuality je vyžadovanou normou, od níž se jakákoliv jiná varianta sexuality odchyluje. Tím se vytváří nerovnost, kde ne-heterosexuální lidé jsou vnímáni jako hrozba, nebo někdo, kdo je k posměchu či politování.

či bisexuálním mužům páchají ve skoro 100 % heterosexuální muži, proti trans lidem jsou muži pachatelé v 80 %, proti lesbickým a bisexuálním ženám v 62, resp. 70 % (FRA, 2012).

Násilí může být motivované také tím, že mu přihlížejí ženy, nebo jsou předmětem sporu. Oceňovaný muž je pak v tomto kontextu ten, který je schopen ženu chránit nebo se ucházet o její přízeň, případně si nárokovat její získání. Další podobou může pak být kolektivní násilí, buď skupiny proti jedinci, nebo skupin proti sobě. Vedle důvodů výše zmíněných, které platí i pro fyzické násilí skupiny proti jednotlivci, se objevuje důležitý aspekt, a tím je aspekt mužské kolektivity a dynamiky ve skupině. Genderově homogenní prostředí mužských skupin pracuje s vymezeními my a oni, jednak pracuje s drobnými i většími symbolickými rituály udržování sounáležitosti a příslušnosti ke skupině „muži“, jednak odmítáním projevů ženskosti, zjemnělosti, a podobně vnímané homosexuality. Odměnou je vzájemná podpora a ochrana, jakkoliv i její projevy jsou mnohdy „chlapácké“ a vylučující pro nedominantní typy mužství (v rozporu s požadavkem racionality, emoční neutrality, univerzálnosti, soutěživosti atd.) či nehegemonní vzorce maskulinity (rozdíl v ekonomickém, sociálním i kulturním statusu, příslušnosti k majoritnímu etniku, náboženství, sexualitě apod.). Prvek posilování heteronormativity, často se projevující buď jako homofobie, nebo sexismus (v jazyce nebo jednání) je zásadním prvkem mužské kolektivity. Sexismem přitom rozumíme diskriminaci podle pohlaví, tedy předsudky, výroky nebo jednání vedené představou o nerovnosti pohlaví, že jedno pohlaví je podřazené či méně důležité nebo schopné než druhé. Vedle heteronormativity se projevují další rysy maskulinity coby výkonové, soutěživé, používající fyzickou sílu. Toto vede často k řešení sporů násilím.

Příkladem fyzického násilí motivovaného maskulinním kolektivem mohou být organizované potyčky skupin mužů, nejtypičtěji v souvislosti se sportovními akcemi, obzvláště fotbalovými utkáními, a to spíše lokálního a národního charakteru. Tyto potyčky a násilí zvané chuligánství, jsou dohodnuté zpravidla před zápasem čistě za účelem fyzického násilí. Zajímavá jsou přeshraniční „přátelství“ takovýchto „skalních fanoušků“ (také ultras nebo core), kdy na dohadované bitky jezdí např. české skupiny mužů vypomoci svým polským, maďarským či slovenským „přátelům“. Tento fenomén byl zkoumán zejména v zahraničí, například ve studii Canaan, Joyce "Drinking, fighting and working-class masculinities" (Pití, rvačky a mužství dělnické třídy) ve Velké Británii. Ta upozorňuje na symbolický význam bitek u subkultury dělnických mužů a spojení s pitím alkoholu a veřejnými nepokoji. V dané studii šlo o skupiny mladých mužů v průmyslové Anglii 80. let, přičemž alkohol a bitky pak působily jako vytváření a posilování maskulinní identity, jako kompenzace psychických frustrací (např. z důvodů neuspokojivého zaměstnání či nezaměstnanosti) a zároveň jako mechanismus, jak si hledat místo v sociálním řádu.

Chuligánství však není fenoménem výhradně britským. Fotbalové chuligánství se vyskytuje v řadě dalších zemí, bývalé Československo a Českou republiku nevyjímaje. Náhornou analýzou tohoto typu násilí u nás byl již film *Proč?* (režie Karel Smyczek, 1987). Opořád na otázku, proč se „v civilu“ celkem rozumní muži ve fotbalové partě promění na násilníky, kteří šikanují průvodčí i ostatní cestující má jistě genderový rozměr a souvisí s konstrukcí maskulinity. Podobně příznačný je název série dokumentů *Kmeny*, jehož součástí je díl *Hooligans* (režie Jiří Volek, 2015) dokumentující chování skalních fanoušků Viktorie Plzeň. Věkové spektrum fanoušků je v tomto případě širší, součástí skupiny je také několik dívek a epizoda by s odkazem na Judith Butler mohla mít podtitul „doing gender“, dělání genderu. Dokument je opět přehlídkou odkazů na vztahy mezi různými mocnými a podřízenými podobami mužství, jak je charakterizovala například Raewyn Connell: hegemonie, spoluúčast, podřízenost a marginalizace.

Strukturální souvislosti násilného jednání mužů bývají přehlíženy nebo bagatelizovány a motivy k násilí jsou často spojovány s psychologickými vlastnostmi aktérů. Přitom v řadě násilných činů, zejména při jejich recidivě, je patrný kulturní vzorec – zkušenosti z rodiny původu, nízkého až vyloučeného sociálního postavení a snahy kompenzovat tento nedostatek moci prostředky, které nejsou legitimní. Automatické („přirozené“) vnímání mužů jako mocnějších je silným kulturním vzorcem. Spojujícím prvkem je mnohdy i sdílené přehlížení nebo devalvace „ženství“ (v útocích na ženy explicitní sexismus, nebo mocenská hra na to „nebuď baba, cíťa“ v případě násilí mezi muži) a důraz na normativní heterosexuálnost („seš snad teplej, nebo co?“), jež právě činí tato násilná jednání genderovanými.

3.2 Násilí ve veřejných institucích

Tematizace mužů jako původců či obětí fyzického násilí se nemůže omezit jen na násilí ve veřejném prostoru vymezeném jako veřejná prostranství. Tato podkapitola se proto zaměřuje na muže a násilí páchané ve veřejných institucích, protože násilí je často vepsáno do jejich struktur a fungování. Podíváme se na násilí ve školách a v mužských kolektivech, ve světě pracovních organizací a v institucích, kde převažují muži.

3.2.1 Muži a násilí na školách a v chlapeckých skupinách

Instituce školy definovaná jako veřejný prostor sloužící k poskytování vzdělání je v mnoha ohledech velmi různorodá. I v rámci českého školského systému lze rozlišovat nejen různé stupně vzdělání (základní, střední, vysokoškolské), ale v rámci těchto stupňů také různé typy škol (např. základní versus speciální), studijní specializace, obory atd. Důležitou roli hraje také například lokalita, kde se škola nachází (velkoměsto – maloměsto – vesnice) a řada dalších faktorů. Také častý argument o feminizaci českého školství zdaleka neplatí napříč všemi těmito děleními, nejvíce ho lze vztáhnout na běžné základní školy, méně již na osmiletá gymnázia, už vůbec neplatí u řady praktických oborů středního a vysokého školství. Přitom výskyt násilí ve školním prostředí je rovněž genderovaným jevem, z čehož vyplývá, že pravděpodobnost jeho výskytu roste s tím, jak silně maskulinní je konkrétní vzdělávací instituce (to platí zejména na střední úrovni vzdělání v různých „typicky mužských“ oborech technického či řemeslného charakteru – viz nedávný případ šikany učitelky na SPŠ strojnické v Praze 10). Druhým obecným rysem, který určitým typům násilí ve školách, o nichž bude řeč v této kapitole, včetně sexuálního, nahrává, je přetrvávající patriarchální genderový režim některých typů škol zejména, avšak nejenom, univerzitní úrovně, v němž je v de facto podřízeném postavení nuceno fungovat nejen velké množství dívek a žen – studentek, ale také chlapců a mužů - studentů. Zda ona často problematizovaná feminizace školství nefunguje více či méně jako pojistka proti ještě většímu výskytu maskulinního násilí a agresivity ve školách, je otázka, která by si zasloužila zkoumání, jehož se jí zatím v českém prostředí nedostalo.

Školní prostředí je místem, v němž je ustavována míra tolerance agresivity a násilí ve společnosti. Škola jako jedna z klíčových socializačních institucí formuje svými pozitivními či negativními sankcemi vzorce jednání ve svém formálním i neformálním kurikulu. Rvačky a „houbové války“ o přestávkách, neomluvené absence, slovní a někdy i fyzické výpady jsou metodami vyjednávání hrdinství a pozic v třídním kolektivu. Šikana nebo přístup konkrétních pedagogů/pedagožek (v českém prostředí tedy ve strukturním pohledu zejména učitelek) mohou mít na reprodukci genderovaných vzorců jednání nesmazatelný dopad, a to i pokud jde o jejich přístup k toleranci a ke zvládnutí násilí. Výzkumy též naznačují, že chlapecká „neposlušnost“ a rvačky jsou sice vnímány vyučujícími jako problematické, ale zároveň jsou tolerovány a brány tak, že to k nim patří. Naopak obdobné dívčí jednání je nahlíženo jako nepřijatelné nebo je naopak zcela přehlíženo. Chlapcům prochází více prohřešků. Porušování pravidel je nakonec dovede k cíli, a s tímto vzorcem pak vstupují do dalšího života.

Násilí se nevyhýbá žádnému typu školy a má různé podoby. Poměrně nedávno byl tematizován např. problém sexuálního obtěžování na vysokých školách, a to díky dvěma studiím provedeným na toto téma. Obě se zaměřovaly především na sexuální obtěžování studujících ze strany vyučujících. Odhalily výskyt i nejtvrdější formy sexuálního obtěžování – sexuálního nátlaku, který se projevuje vymáháním sexuálního sblížení za odměnu nebo pod pohrůzkou, nevíтанými tělesnými dotyky a fyzickým napadením. Se sexuálním nátlakem se podle prvního výzkumu setkalo kolem 9 % studujících (zahrnutých ve studii Vohlídalová, 2009) a 6 % studujících zahrnutých ve studii FHS UK. Zahrneme-li mírnější formy sexuálního obtěžování jako genderové obtěžování (např. urážky, komentáře, nevhodná gesta) či nevítanou sexuální pozornost (např. snaha o navázání intimního vztahu, hovory o sexuálně laděných tématech, pozvání na soukromou schůzku), tak se celkově se sexuálním obtěžováním setkalo 67 % (podle studie Vohlídalová, 2009) a dokonce 78 % (v případě studie Smetáčková, Pavlík 2011) studujících. Přičemž s nevítanou sexuální pozorností měly častější zkušenost ženy. U sexuálního obtěžování na VŠ je nebezpečné mocenské prostředí, ve kterém k násilí dochází, kdy mezi studujícími a vyučujícími je silná nerovnost. Sexuální obtěžování a násilí tak může být demonstrací této moci.

V souvislosti s násilím na školách je významným problémem také násilí páchané na lidech s menšinovou sexuální orientací či odlišnou etnicitou (zejména romskou). LGBT osoby (lesby,

gayové, lidé bisexuální a trans osoby) během svých školních let (do 18 let věku) často skrývají to, že jsou neheterosexuální. Přičemž významně častěji tak podle Agentury pro základní práva EU činí gayové a bisexuální muži a transgender osoby. Velká část těchto osob zažívá fyzické útoky a výhrůžky násilím motivované právě tím, že jsou LGBT, a to na všech stupních vzdělávání, zejména však na středoškolské úrovni (FRA, 2012). Řada gayů a bisexuálních mužů se také, a to častěji než bisexuální ženy a lesby, vyhýbá místům, kde by mohlo dojít k obtěžování nebo napadení a vyhýbá se také držení za ruce na veřejnosti.

Stejně jako v oblasti sexuality, i etnicita může vyvolávat násilí z nenávisti. Ačkoliv zhruba 40 % cizinců přichází z Ukrajiny, je násilí z nenávisti v České republice nejzřetelněji vnímáno vůči romskému etniku. K podobným závěrům dospívají i autorky studie „Etnická rozmanitost ve škole: stejnost v různosti“, kde uvádí, že „učitelé v případě dětí migrantů nevidí rozdíly ve vzdělávání etnicky homogenní a heterogenní třídy a etnicita podle nich nehraje žádnou roli.“ „Tento diskurz se však radikálně mění v momentě, kdy se mluví o romských dětech. Ty jsou českými vyučujícími vnímány jako jiné a jejich jinakost jako zásadní překážka pro zlepšení jejich sociálního statusu.“ Jak autorky uvádí, sociální segregace vychází ze samotných vzdělávacích politik, které pojmy jako sociální vyloučení nebo znevýhodnění definují.

S násilím se můžeme setkat nejen v prostředí školy, ale také v prostředí chlapeckých (doposud častěji než dívčích) klubů a skupin s velmi si navzájem podobnými členy – věkem, vzděláním, životním způsobem (sportovní kluby, koníčky). Homosocialita, tedy vztahy v prostředí čistě mužském nebo ženském, a žádomcí jednání v nich pak funguje a je udržována sadou rituálů potvrzování příslušnosti ke skupině. Ty jsou znovu mnohdy násilné s prvky šikany, sexismu, homofobie, xenofobie či rasismu. I tato prostředí se podílejí na reprodukci vzorců odlišného světa mužů a žen, kdy násilí patří k formujícím prvkům „pravého muže“.

3.2.2 Šikana v pracovních organizacích a strukturách

Svět placené práce a tedy prostředí pracovních organizací a struktur je stěžejní součástí mužské biografie. Nemůže proto překvapit, že se muži nutně setkávají s jevy, jakými jsou mobbing, bossing či obecně šikana. A v jejich extrémních projevech může docházet i k fyzickým napadením či dlouhodobým újmám, které se odrážejí do osobní integrity i zdravotního stavu zaměstnance. Jak ukázala Kateřina Zábřodská a Martin Kusák, „pro šikanu na pracovišti (resp. mobbing) jsou typické psychické útoky: systematické psychické terorizování, vylučování z kolektivu, negativní ovlivňování pracovního výkonu, zkrátka poškozování zacílené na konkrétní zaměstnance či zaměstnankyně. Objevuje se opakovaně, pravidelně, trvá delší dobu a podílí se na něm jeden či více spolupracovníků.“ Může se dít mezi nadřazeným a podřazeným, ale i na pozicích podobné úrovně.

Pracovní organizace nejsou neutrálními pracovišti z hlediska jejich genderové dimenze. Sexuální obtěžování máme primárně mnohdy stereotypně spojeno se vztahy šéf a sekretářka, často nerovné postavení žen a mužů ve firemní hierarchii tento model jen posiluje. Genderovaná povaha nerovností v pracovních organizacích se ale týká také vyjednávání mezi muži a projevů mužství. Za hlavní atributy v naší kultuře nadřazeného (a oceňovaného) typu mužství (tzv. hegemonické maskulinity) jsou považovány moc, agresivita, soutěživost, úspěch. Hegemonní muž je muž u moci a s mocí, řada dalších mužů na jeho post aspiruje a jedná tak, aby co nejlépe zapadli do stereotypní kolonky soutěživého, akčního, dravého, mnohdy sexistického aktéra. Hegemonní mužství, jak je známe, zahrnuje i hodnocení sexuální orientace či jakéhokoliv dalšího vybočení z očekávané normality (věk, zdraví, odlišné kulturní zvyklosti, náboženské praktiky apod.). Tyto kulturní vzorce se promítají do neformálních pracovních vztahů, vedle jasné formální pracovní hierarchie. A mohou představovat pro řadu mužů nepřekonatelné překážky, jež v extrémní podobě mohou překročit popsanou rovinu symbolického násilí, vázaného na stereotypní vymezení genderových rolí, do násilí fyzicky zakoušeného.

Na druhém konci sociálního spektra, které však zůstává běžným lidem skryto, je exkluzivní svět vrcholného byznysu a sítě nadnárodních bossů. I v nich „pravidla hry“ do vysoké míry určuje příslušnost do mužského klubu. Vysoká úroveň firemní kultury se zde však spíše přetavila do symbolických a jiných podob násilí. I tady jde o vážně tvrdou hru, workoholismus a extrémní požadavky, které se promítají do fyzické i psychické kondice aktérů, jakkoliv tady jde o násilí jiné povahy.

3.2.3 Násilí v armádě, vězeňství a policii

Typickými pracovními organizacemi, jež bývají spojovány s genderově podmíněným násilím a hegemonickou maskulinitou, jsou ty, které tradičně stojí na silné formální hierarchii a ženy do nich vstoupily relativně nedávno, například armáda či policie. Dále se s násilím mezi muži můžeme setkat v homosociálním prostředí, tedy v mužských kolektivech. Takovými prostředími jsou například armáda, vězení či policie a ozbrojené složky. Samotný řád těchto institucí jednoznačně ustavuje přísné hierarchie mezi nadřízenými a podřízenými nebo navíc mezi dozorcí a vězňými. Tyto organizace jsou oblíbeným námětem řady uměleckých zpracování, relativně méně často je v nich však explicitně tematizovaný fakt, že jednou z klíčových os násilí, se kterým se v tomto prostředí můžeme setkat, je právě pojetí mužství a mužského jednání. V českém prostředí také chybějí tematické výzkumy a etnografie z těchto prostředí, jež by pomohly osvětlit mechanismy, které se na reprodukci násilného jednání a zneužívání organizační struktury podílejí nebo jak se s nimi dá zacházet tak, aby se omezilo. Velkým tématem v mužských homosociálních prostředích, jež plodí násilí, je vedle otevřené násilné agrese též homofobie, strach z homosexuality a sociálně doposud degradujícího označení za homosexuála. V případech vynucené sexuality je pak reprodukován status aktérů a jejich hierarchie, které nekopírují běžné sociální mezilidské kontakty.

Specifickým tématem v rámci armády je pak genderovými stereotypy motivovaný, mnohdy „dobře“ – tedy ochrannitelsky, kavalírsky – míněný přístup k ženským profesionálkám. Ten se ovšem mísí i se sexismem a odkazy k „přirozenému řádu“ nerovného postavení žen a mužů. Ochrana slabšího a neuzpůsobenost k agresi patří mezi silné kulturní stereotypy a ty se odrážejí do různých rovin nastavení armádního prostředí, ve formálních i neformálních institučních pravidlech i v každodenní interakci na vertikální i horizontální úrovni. Genderovanost v přístupu k válečným konfliktům pak ústí v pojetí mužů jako obránců vlasti, jejichž smrt je ospravedlnitelná a ochrannitelský kult (potenciálního) mateřství v nedotknutelnost žen.

Další institucí „ztělesňující“ hegemonickou maskulinitu, tedy institucí, kde nalezneme projevy výrazné hierarchizace, uplatňování moci, ale hlavně represe a násilí, je také policie, specificky pak také oblast tzv. policejního násilí. Hegemonické mužství, jehož výrazným znakem je právě násilí, je „zabudováno“ také do chodu některých institucí moderního státu. Ty jsou pak jeho „zhmotněním“, jeho projevem i producentem zároveň. Toto násilí produkují i reprodukují.

3.3 Kyberšikana a násilí ve virtuálním prostředí

Další oblastí, v níž se stále častěji setkáváme s násilím, a která navíc svádí k malé ostražitosti, je virtuální svět internetu nebo počítačových her.⁹ Podle výzkumu neziskové organizace Gender Studies o.p.s. (2015) je takzvaná kyberšikana jednou z výrazných a nedostatečně reflektovaných hrozeb souvisejících s násilím, a to jak na straně samotných aktérů, tak institucí, jež se násilím zabývají. Pokud jde o genderový charakter násilí ve virtuálním světě, například svět počítačových her se výraznou měrou podílí na reprodukci vzorců jednání, jež posilují nerovnost a silné stereotypní postoje k normativní heterosexuální (ženy jako objekty) a zbytnosti lidského života. Jakkoli je fyzické násilí na internetu do jisté míry virtuálním, v odborných kruzích se vede spor o tom, do jaké míry jen předznamenává krok k násilí reálnému nebo naopak ventiluje agresi ve světě fantazie, kde je dovolena. Jistý segment virtuálního světa bezesporu poskytuje i prostor pro subverzi a alternativní světy, zahrnující i ty bez sexismu a homofobie. Toto násilí se však neomezuje na svět počítačových her a virtuálních světů.

Kyberšikana (cyberbullying)¹⁰ je šikanování jiné osoby pomocí informačních technologií - internetu, mobilních telefonů, apod. (vydírání, ubližování, ztrapňování, obtěžování, ohrožování, zastrášení apod.). Radíme do ní např. zasílání obtěžujících či útočných zpráv, odcizení identity a její zneužití či odhalování cizích tajemství. I kyberšikana přitom nabyvá různých podob odkazujících k genderovému uspořádání společnosti. Jak konstatuje článek Gender studies, o.p.s. založený na výzkumné studii chování mladých žen a mužů ve věku 18-29 let na internetu, svět internetu vzhledem k anonymitě genderové nerovnosti částečně zahlazuje. „Nicméně například

⁹ Více informací o problematice na webu <http://genderstudies.cz/cz/stop-kybersikane>. V rámci téhož projektu byla spuštěna i on-line poradna: <http://www.stopkybersikane.cz/>.

¹⁰ Detailnější definice kyberšikany je k nalezení na webu Policie České republiky: <http://www.policie.cz/clanek/vite-co-je-kybersikana.aspx>.

díky rizikovějšímu chování je kyberprostor nebezpečnější pro muže. Muži na internetu provozují více rizikových aktivit, mají vůči nim větší toleranci, ale cítí se bezpečněji a neohrožitelněji. Posiluje je v tom stereotyp, že jsou silnější než ženy, a to i v prostředí internetu. Potenciálně jsou to tak paradoxně právě muži, kteří jsou více ohroženi kyberšikanou.“ (Gender studies, o.p.s., 2014)

Výzkumná zpráva SocioFactor s.r.o. (2015) zpracovaná pro tutéž organizaci uvádí, že respondenti a respondentky výzkumu, kteří se setkali s kybernásilím, čelili nejčastěji kyberšikaně s názorovým podtextem (zaměřený na názory, které respondent zastává), dále s šikanou týkající se vzhledu (např. vysmívání se kvůli tomu, jak respondent vypadá, jak se obléká) a s šikanou sexuální (např. různé sexuální narážky, návrhy). Necelá pětina uvedla také podtext genderový (např. ponižování z důvodu, že je osoba ženou či mužem). Původci kyberšikan byly podle této zprávy většinou muži, přičemž ženy tvořily necelou třetinu. Počet ženských a mužských obětí kyberšikan byl přitom poměrně vyrovnaný.

3.4 Pornografie, prostituce, sexuální průmysl a násilí

V tématu muži a násilí nelze opomenout ani násilí sexuální povahy. Interpretace motivů pro znásilnění či sexuální zneužití se mohou lišit, obecně však platí, že je často banalizováno nebo je dokonce převráceno břemeno viny na oběti s tím, že si o to koledovaly. To naznačil i nedávný průzkum veřejného mínění Amnesty International v České republice (2015).

Obecně v případech sexuálního násilí se jeví jako dobrá prevence zvýšená pozornost věnovaná tomuto tématu v rámci školního sexuálního vzdělávání. Jak ukazují mezinárodní výzkumy, mladí muži se často dopouští násilí, protože si neuvědomují dosah a dopad svých činů. Například mají za to, že násilné praktiky, se kterými se setkali v pornografických materiálech, jsou akceptovatelnou součástí sexuálního aktu. Obecně mladí a sexuálně nezkušení muži vykazují větší touhu kopírovat ve svém sexuálním chování mediální reprezentace sexu než muži starší a sexuálně zkušenější. To je dáno tím, že nezkušení muži mají nerealistické představy o běžné párové sexualitě a sexuálních potřebách a touhách jednotlivých žen (a mužů). Sexuální výchova se dlouhodobě jeví jako nejlepší z dostupných nástrojů.

Sexuálně motivované násilí nabývá též organizované podoby. S tou se můžeme setkat například v sexuálním průmyslu a ve virtuální podobě násilí v pornografických materiálech. Bohužel tato témata nejsou v České republice dostatečně výzkumně zpracována. V případě prostituce sílí názory, že by riziko násilí zmenšila legalizace či vytvoření zón tolerance, jak se to děje například v Německu či Rakousku a s ní spojená kontrola prostituce. Podle organizací spolupracujících s ženami nabízejícími sexuální služby, jako je například Rozkoš bez rizika, je situace žen v podnicích nabízejících sexuální služby lepší než žen prostituujících se na ulici a především žen v privátech (tedy soukromých prostorech, ve kterých může být prostituce realizována). V zavedených městských podnicích existuje dozor, který dokáže zasáhnout proti agresivním zákazníkům, a i pravděpodobnost, že zde zaměstnané ženy jsou oběťmi obchodu se ženami, je patrně menší, alespoň vycházíme-li ze zpráv v tisku, které zmiňují v případě nucené prostituce převážně priváty. Porovnáme-li priváty a ženy na ulici, tak v rámci pouliční prostituce se ženy mohou navzájem kontrolovat, což v případě privátů není možné. Pak záleží jen na ženě, zda správně odhadne, že jí hrozí od klienta nějaké nebezpečí. V případě kuplířství je třeba dodat, že se nejedná výhradně o mužské násilí. V posledních letech patří tento trestný čin mezi ty, kde je poměr pachatelů a pachatelek oproti jiným trestným činům relativně vyrovnaný, i když muži pachatelé převažují.

Co se týká pornografie, násilné pornografické materiály jsou poměrně snadno dostupné na internetu. Podíváme-li se ovšem na statistiky sledovanosti a oblíbenosti pornografických videí, zjistíme, že ty s explicitně násilnickým charakterem nepatří mezi nejoblíbenější. Zasahovat proti produkci násilnických videí je poměrně obtížné, neboť pornografické materiály se z povahy svého šíření neomezují na jednu zemi a lze je natáčet a distribuovat odkudkoli, kde je připojení na internet.

Obecně se dá shrnout, že sexuálně motivovanému násilí, v němž hrají velkou roli vztahy dominance a podřízenosti, ovládnutí a touha ovládat, je zapotřebí věnovat důslednější pozornost než doposud. Veřejná debata na toto téma byla hned zkraje 90. let pošlapána výroky o „sexuálním harašení“ Josefa Škvoreckého a importu amerického strachu ze sexu a puritánství. Představa o liberálním českém prostředí si však též zaslouží přehodnotit právě ve světle nedávno zjištěných rozšířených postojů typu, že nošením minisukně si žena o znásilnění sama koleduje (Amnesty International 2015).

4 Muži a násilí v soukromé sféře

V této kapitole se zaměříme na muže a násilí v soukromé sféře. A to zejména na domácí a partnerské násilí. Dále se v kapitole zaměříme na násilí na dětech a na používání fyzických trestů ze strany rodičů.

Domácí násilí je násilí, k němuž dochází mezi blízkými osobami v rodině a domácnosti. Jde o násilné chování, jehož formy jsou různorodé a jež někdy končí smrtí jednoho z partnerů. Domácí násilí má podobu fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického či jiného násilí, nejčastější je jejich kombinace. Opakuje se, jeho intenzita se stupňuje a je dlouhodobé. Partnerským násilím je poté myšleno násilné chování mezi partnery a partnerkami, v intimních vztazích.

Domácí násilí je ve srovnání s násilím na veřejnosti v České republice oblastí poměrně výzkumně, mediálně i legislativně pokrytou. Od roku 2007 je platný Zákon na ochranu před domácím násilím. V posledních letech vznikly také programy pracující s původci a původkyněmi násilí. Aktuálně se výzkumy začínají zaměřovat na domácí násilí v migrantských komunitách a větší pozornost si získává také domácí násilí páchané na mužích. Stále opomíjené ale zůstává např. téma násilí v gay a lesbických vztazích.

Muži bývají v souvislosti s násilím nejčastěji spojováni s rolí pachatele. S tím je spojena i řada genderových stereotypů, např. že jsou silní, nezávislí, průbojní či méně citliví. Ve výsledku tak vzniká očekávání, že se muži v dospělosti objeví spíše jako násilníci než oběti. Muž jako oběť násilí, zvláště pak partnerského, vzbudí překvapení či pochybnosti právě o jeho maskulinitě. Řada lidí si dospělého muže jako oběť jednoduše nedokáže představit. I přesto se ale také oni stávají obětí násilí, jak naznačily již statistiky v kapitole zaměřené na násilí na veřejnosti. Soukromá sféra, pokud mluvíme o násilí, bývá nejčastěji spojována s domácím násilím. Také v rámci domácího násilí převládá představa, že domácího násilí se dopouští muži na ženách. Historii tohoto obrazu můžeme hledat mimo jiné v tom, jak se téma domácího násilí otevíralo. Z domácího násilí se stal veřejný problém zásluhou žensko-právních organizací, které viděly původ tohoto násilí v nerovném postavení žen a mužů ve společnosti, kdy domácí násilí bylo a zůstává důsledkem těchto nerovností a projevem moci mužů nad ženami. Tento pohled je oprávněný a vysvětluje klíčovou osu asymetrických domácích vztahů, zároveň však do jisté míry zakrývá nuance složitých mezilidských vztahů a nastavení. Například jako děti se s násilím setkávají chlapci nejspíše stejně často jako dívky a obdobné skóre lze předpokládat i v seniorském věku.

4.1 Muži a násilné jednání

Sklony k násilnému chování vycházejí z různých příčin a situačních faktorů, jako je: okolní společnost (např. úroveň respektu k ženám), výchova (zanedbávání a týrání v dětství, kriminální prostředí v dospívání, ale také absence podpory chlapců k dospělosti¹¹), současná ekonomická situace (chudoba, nezaměstnanost), různé nemoci (psychické – např. neléčená deprese, ale i fyzické), úroveň stresu, nezvládání emocí a frustrace, slabá komunikace v partnerských vztazích či nadužívání alkoholu a drog.¹² Tyto okolnosti mohou částečně vysvětlit, ale nikoliv omluvit agresivní chování. V případě násilí nejčastěji spojovaného s jeho genderovou povahou pak jde o násilí sexuální. I to je vymezeno obdobně: „Příčiny vzniku sexuálního násilí jsou v odborné literatuře zpravidla děleny do několika úrovní: a) individuální (např. biologické faktory a osobní historie), b) vztahová (např. typ vztahů s osobami z blízkého okolí), c) komunitní (faktory související s kontextem, do které jsou sociální vztahy zasazeny – např. školy, pracoviště, sousedství apod.) a d) celospolečenská (např. kulturní, náboženské normy či úroveň genderové rovnosti)“ (Kutálková a Kobová 2014).

Jedním z nejčastějších případů násilného jednání v soukromé sféře je domácí násilí. V kriminologických statistikách domácího násilí muži jako pachatelé naprosto převažují: „Údaje z různých zemí ukazují, že v 90 – 95 % jsou pachateli fyzického násilí muži, i když se zdá,

¹¹ Jednou z příčin násilí páchaného mládeží je podle některých výkladů to, že stát se mužem je dnes obtížné: mladým mužům nic nepomáhá projít procesem dospívání: „Jedním z důvodů, proč jsme postupy vycházející z iniciačních rituálů opustili, byla ochrana teenagerů před nepřijemnými zkušenostmi, ale ve skutečnosti se tento proces paradoxně obrátil proti nám. Americká mládež je nejnásilnější na celé planetě. A valná většina pachatelů i obětí násilí mezi dospívajícími jsou kluci.“ (americký terapeut Bret Stephenson, 2012). Tento model popisu příčin násilí byl poprvé podrobně popsán jako tzv. „ekologický model“ (Dahlberg LL, Krug EG, 2002).

¹² Systém příčin násilného chování popisuje přehledně Národní akční plán na léta 2011 – 2014 (ÚV ČR, 2011).

že procento žen, fyzicky násilných k mužům, možná narůstá“ (Gjuričová, Kubička, 2009: 246).

Zdroje v ČR i v zahraničí tradičně uvádějí, že více než 90 % obětí domácího násilí jsou ženy. (ČSÚ, 2015). Obecněji pojato, více než třetina žen v České republice zažila během svého života některou z forem násilí ze strany svého partnera (Pikálková, 2004), což potvrzují i mezinárodní výzkumy (FRA 2014, WHO 2013).

Zaměření státních i mezinárodních výzkumů a politik pouze na násilí na ženách je legitimní a pochopitelné vzhledem k výrazně nevyváženému podílu žen a dětí mezi oběťmi. Pozornost zasluhují také jiné typy domácího násilí (psychické nebo páchané na mužích a seniorech). I muži jako oběti domácího násilí, kterých je v poměru k ženám menšina, si stejně jako ženy a děti ohrožené násilím zaslouží solidaritu a potřebují pomoc.

4.1.1 Násilí na dětech

Zpráva již zmínila školu jako silného socializačního činitele, pokud jde o vštěpování genderových vzorců jednání. V soukromé sféře, v rodině, se také učíme toleranci k násilí a řešení problémů (ne)násilnou cestou. Domácnosti, kde dochází k domácímu násilí (systematickému a stupňovanému), jsou dnes již ve veřejné debatě brány jako patologické. Spornější debaty se vedou o výchovných trestech pro děti.

Výzkum agentury Mediaresearch pro MPSV z května 2013 (MPSV, 2013) ukázal, že dnes Češi trestají své děti méně než jejich rodiče. Zatímco zhruba polovina české populace byla občas vystavena fyzickým trestům ze strany rodičů, pouze necelá čtvrtina respondentů deklaruje stejné chování. Téměř třetina české populace deklaruje, že fyzické tresty téměř nevyužívá. Z hlediska genderové proměnné výzkum ukázal, že ženy i muži deklarují zcela shodné využívání fyzických trestů ze strany svých rodičů. Výrazně odlišně se však staví k využívání fyzických trestů u svých dětí (případně potenciálních dětí). Přestože s fyzickými tresty bývají v očích veřejnosti častěji spojováni muži – otcové, výsledky výzkumu naznačují, že fyzických trestů při výchově svých dětí častěji využívají právě ženy – matky. Vysvětlením, které se nabízí, může být fakt, že matky tráví s dětmi více času než otcové a podílejí se více na každodenní běžné péči a tím pádem i na jejich výchově.

Jak potvrzují studie zabývající se prací s násilnými osobami a násilím, fyzické trestání dětí, zejména pokud při něm dochází k týrání¹³, je jedním z faktorů přispívajících obecně k násilnému chování v dospělosti. Podstatně zvyšují přijatelnost násilí (násilných trestných činů, tělesných trestů a partnerského násilí) u dospělých – jak v roli agresora, tak v roli oběti.¹⁴ Existuje tedy korelace mezi zážitkem násilí v dětství a vlastními agresivními projevy v průběhu dětství i v dospělém věku. Mezi tělesnými tresty a násilným chováním těch, kdo jim byli vystaveni, může (ale nemusí) být vztah kauzality. K rozvoji vzorců násilného chování totiž nejen u mužů přispívá mnoho dalších rizikových faktorů: individuálních, vztahových, způsobených vlivem bezprostředního okolí i širších společenských okolností.¹⁵ Genderový aspekt přenosu vzorců násilného chování nelze z dostupných zdrojů vyvodit, protože se studie zatím zpravidla zaměřovaly pouze na násilí mužů na ženách.¹⁶

Fyzické trestání dětí v mnoha případech přímo vede k přenosu násilných vzorců chování a řešení konfliktů ve vztazích nebo výchově v další generaci. Může však mít vliv na násilné chování také méně bezprostředně, v důsledku traumatizace. Podle zahraničních studií u mužů, kteří prošli programy pro původce domácího násilí, se v obrovské míře (kolem 70 % klientů) vyskytly neléčené psychické poruchy: deprese, posttraumatická stresová porucha, alkoholismus, poruchy osobnosti a sebevražedné tendence. Zároveň bylo až 60 % těchto klientů vystaveno násilí v dětství (Askeland, 2015). Zážitek násilí v rodině v dětství – ať už jako oběti týrání anebo svědků domácího násilí – má přitom podle zjištění psychologů větší dopady na psychické zdraví

¹³ Tělesný trest je týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plošky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle stopy po ranách (Vaničková, 2004)

¹⁴ Studie WHO *Celosvětová zpráva o násilí a zdraví* shrnuje, že podle mnoha výzkumů násilí ze strany rodičů a přísná disciplína na dětech významně zvyšuje riziko pozdějšího odsouzení za násilné trestné činy v dospělosti. Zároveň podle některých výsledků u chlapců přísné tělesné tresty v jejich dětství přímo souvisí s používáním tělesných trestů u jejich vlastních dětí a s výskytem násilí na partnerech. (Dahlberg LL, Krug EG, 2002).

¹⁵ Viz ekologický model prevence násilí používaný Světovou zdravotnickou organizací (WHO, 2016), poprvé shrnutý v souvislosti s násilím mužů na ženách (Heise, 1998).

¹⁶ K genderové neutralitě ve výzkumu intimního partnerského násilí (IPV) srov. např. studie uvedené zde: <http://www.work-with-perpetrators.eu/index.php?id=101&L=-1>.

a způsobuje závažnější trauma, než je tomu u dětí, které zažily válku (Felitti – Anda, 2009). Jakkoliv šlo u citovaného výzkumu o mužské původce násilí, nelze opět u fyzických trestů hovořit o násilném chování v důsledku traumatizace pouze v souvislosti s muži: ženy začaly být do programů pro původce násilí zařazovány až v poslední době a zatím tak o ženách nejsou k dispozici výsledky výzkumů.

I pokud jde o sexuální násilí na dětech, panuje řada mýtů. Podíváme-li se na zahraniční studie, vidíme například, že charakteristika, která spojuje jedince, kteří zneužívají děti, není sexuální touha po dětech, ale nedostatek empatie a egocentrismus, často spojený s neschopností vhodně a legálně naplnit svou sexuální touhu (MacMartin, Wood 2005; Neutze a kol. 2011). Jde tedy mnohdy o psychopatické osobnosti, které vůbec nemusí být pedofilní a sexuálního zneužívání dětí se dopouštějí, protože děti jsou pro ně snadnou obětí. Chceme-li zvýšit prevenci sexuálního násilí na dětech, bylo by nedostatečné zaměřit se pouze na pedofilní jedince.

4.1.2 Práce s původci domácího násilí v ČR

Jednou z mála oblastí, kde se tematizuje násilí páchané muži formou politik a programů je práce s původci domácího násilí. Rozšíření pomoci nejen na oběti, ale i na původce násilí patří mezi dobrou praxi v prevenci domácího násilí v zahraničí. V České republice vzniklo několik programů, které se původcům násilí věnují dlouhodoběji. Individuální, skupinovou nebo párovou terapii osob, které obtížně zvládají svou agresivitu ve vztazích, nabízí např. SOS Centrum Diakonie ČCE, poradna Viola Centrum sociálních služeb Praha a Liga otevřených mužů v Praze, Nomia v Hradci Králové, Spondea a Persefona v Brně a služba Kerit Slezské diakonie v Havířově.¹⁷ Tyto aktivity však nejsou nijak systematické: nemají zajištěný pravidelný zdroj financování, nejsou začleněny do systému sociálních služeb a neřídí se žádnými společnými standardy, jako je tomu v zahraničí.¹⁸ Systematická a dlouhodobá práce s původci násilí by navíc měla zahrnout nejen terciární prevenci, tj. práci s pachatelé domácího násilí, ale také opatření v rámci primární a sekundární prevence násilí.

4.2 Muži jako oběti násilí

Jak vyplývá z výše uvedených kapitol, muži se stávají obětí násilí v různých prostředích. Statistiky nahlášených trestných činů v ČR i další mezinárodní výzkumy naznačují, že jsou muži obětmi násilí častěji na veřejnosti a v rámci mužských kolektivů a násilí je na nich páchano častěji ze strany mužů. V rámci nahlášených trestných činů byli v ČR v roce 2014 muži nejčastěji obětí úmyslného ublížení na zdraví a loupeže (ČSÚ, 2015)¹⁹. Muži se ale mohou stát obětí násilí i ve sféře soukromé, a to nejen jako děti, ale také jako partneři (ať již v heterosexuálním či homosexuálním vztahu) či další členové širší rodiny (rodiče, sourozenci, děti). Také násilí na seniorské populaci představuje v naší společnosti opomíjené či nedostatečně sledované téma. V této oblasti lze pozitivně vnímat novelu zákona 45/2013 o obětech trestných činů, která přiznává status zvláště zranitelné oběti i osobám „vysokého věku, pokud tato skutečnost může vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy“.

4.2.1 Muži jako oběti heterosexuálního partnerského násilí

Muži jsou v soukromé sféře poměrně skrytou skupinou obětí partnerského násilí. Skrytou z toho důvodu, že je pro společnost, včetně pomáhajících profesionálů a profesionálek, nesnadné přijmout jejich zranitelnost. Nejde tedy ani tak o četnost či mohutnost jevu násilí páchaného na mužích, jako spíše o silné symbolické stigma, které je na muže jako oběť navázáno. Muži jakožto oběti domácího násilí neodpovídají naší zažitě představě o domácím násilí, která je často ovlivněna genderovými stereotypy, tedy představami o „správné“ roli žen a mužů, jejich schopnostech a vlastnostech. Většina lidí si muže představí spíše jako pachatele, než jako oběť násilí. S muži je spojována také fyzická síla, a tak si řada lidí myslí, že by se muž násilí snadno ubránil. Psycholožka Ludmila Čírtková (Čírtková, 2011) hovoří dokonce o ztrátě maskulinní identity

¹⁷ Srov. Muži proti násilí <http://www.muziprotinasili.cz/poradna/jak-zvladat-agresi>

¹⁸ Viz souhrn zahraničních příkladů prevence násilí v rodinách a doporučení pro praxi v ČR (Liga otevřených mužů, 2013)

¹⁹ U žen bylo nejčastější také úmyslné ublížení na zdraví, na druhém místě pak nebezpečné vyhrožování.

muže, stane-li se obětí násilí a v souvislosti se změnami v postavení žen a mužů v posledních letech vyslovuje možnou hypotézu, že úbytek vlastností konvenčně spojovaných s tradiční maskulinitou může být nejen následkem, ale i startérem domácího násilí.

Odborná literatura i výzkumy ukazují na to, že muži zakoušejí různé formy násilí: psychické násilí (výčitky, nadávky), fyzické násilí (házet předmětů, kopání, šlapání, údery do slabin, bití předmětem, použití nože ...), buzení a násilí ve spánku či extrémní kontroly²⁰. Szinovacz (1983) odhaluje, že muži neinformují o formách násilí, která jsou pro ně netypická, a nemluví o násilných událostech, které jsou z jejich pohledu vnímány jako nepřiliš závažné. Popsané případy mužů spojuje kromě silné vazby k dětem či zážitku násilí v dětství, v čemž se velmi podobají ženským obětem násilí, také neuvědomování si násilí. Muži mají problém definovat se jako oběť a trpí pocity studu. Popsány jsou dopady násilí na zdraví mužů, a to psychické i fyzické, např. emocionální strádání, nízké sebevědomí, strach z agrese partnerky, stud, zatajování situace, sociální izolace, strach o děti, akceptace role slabocha, fyzická převaha, emocionální závislost, neoplácení násilí, přičemž psychické formy násilí jsou vnímány jako horší než fyzické (nejhorší pak pokoření muže před jiným mužem)²¹.

Rakouská zpráva o stavu násilí (Cizek et al, 2002) odhalila strategie zvládání násilí u mužů. Podle této zprávy muži méně často než ženy volí strategii „vyvození důsledků“, tedy např. odmítnutí či rozchod. Málo často také tzv. mobilizují zdroje a vyhledají pomoc třetích osob. Podle této zprávy je u mužů nejčastější „strategie normalizace“, tedy přizpůsobení se násilné situaci, ospravedlňování násilí a bagatelizace jeho vlastní situace.

V Německu zjistili (Habermehl, 1984), že ženy jako pachatelky častěji než muži bagatelizují své násilí. Zaměstnané ženy se pak podle tohoto výzkumu chovají více násilně než nezaměstnané. Výzkum také identifikoval nedostatečnou nabídku pomoci pro mužské oběti násilí.

V souvislosti s násilím na mužích se často má za to, že se ženy dopouští násilí na muži pouze v sebeobraně. Čírtková (2011) to zpochybňuje. Pouze 5-15 % agresivních žen podle ní vysvětluje násilí svou sebeobranou, ale 50 % svým vztekem anebo touhou panovat, tlačit na partnera. Čírtková také hovoří o nárůstu agresivity u dívek a s tím související možností nárůstu násilí páchaného ženami na mužích.

4.2.2 Násilí na mužích v gay vztazích

Násilí v gay vztazích je (obzvláště v českém prostředí) dosud málo zmapovaným fenoménem. Ačkoli zahraniční výzkumy uvádějí přibližně stejnou míru výskytu domácího násilí jako v heterosexuálních vztazích²², tomuto jevu je prozatím věnována jen malá pozornost, jak odborná, tak celospolečenská.

Stejně jako v případě domácího násilí v heterosexuálních vztazích se jedná o zneužívání moci v intimním vztahu ze strany agresivní osoby, která prostřednictvím fyzického, sexuálního, citového, psychického, ekonomického či verbálního násilí uplatňuje kontrolu a moc nad partnerem. Násilí přitom může nabývat různých forem a podob, od jednorázových útoků po dlouhodobý, systematický teror.

Specifickým aspektem partnerského násilí v gay vztazích je to, že se jeho oběti musejí potýkat nejen se samotným týráním ze strany partnera, ale také s kontextem heteronormativity společnosti. Stigmatizace vztahů mimo rámec heterosexuality či obavy z negativních reakcí ze strany okolí vedou oběti k mlčení a nevyhledání pomoci či podpory. Zároveň mohou působit jako další z mocenských faktorů v rámci vztahu – vydírání a vyhrožování vyzrazením sexuální orientace rodině nebo okolí oběti se stává metodou zastrašování při uplatňování násilí ve vztahu.

Přehlížení tématu se objevuje také v samotné LGBT komunitě. V kontextu společenské homofobie může být výskyt domácího násilí ve stejnopohlavních vztazích zneužit jako argument proti těmto vztahům jako takovým. Snaha vybudovat a zachovat pozitivní obraz ve společnosti tak může vést k tabuizování případů domácího násilí, které se zde vyskytnou. Jejich oběti se tak dostávají do dvojí izolace – ve vlastní komunitě i ve většinové společnosti.

²⁰ Viz např. Cook, 1997; Čírtková, 2011; Fasurová, 2011; Heitmeyer, Schröttle, Hrsg., 2006.

²¹ Kashobera Crawford, 2006; Fasurová, 2011; Gemünden, 1996; Cizek et al., 2002; Heitmeyer, Schröttle, 2006, Hrsg.

²² Výzkumy uvádějí četnost výskytu v přibližně čtvrtině až polovině stejnopohlavních vztahů (Burke et al., 2002; McClennen, 2005), avšak je třeba uvážit metodologická omezení výzkumu – odlišné definice násilí, nereprezentativní vzorky, zkoumání těžko dosažitelné populace, nedostatečný výzkum v této oblasti a mlčení o tématu.

Řešení těchto případů dále komplikují genderová očekávání v pohledu na problematiku domácího násilí. Obecné pojetí domácího násilí s předpokladem, že ve většině případů je násilníkem muž a obětí žena, ztěžuje sebeidentifikaci mužů jako obětí, přehlíží násilí, kdy se obětí stává muž, případně vede k představě, že v gay vztazích se obětí stává osoba „feminní“, zatímco útočníkem musí být osoba „maskulinní“. Vnímání gay vztahů a osob v heterosexuálním rámci a stereotypně definované kategorii maskulinity tak neumožňuje rozpoznat variace případů domácího násilí v neheterosexuálních vztazích a poskytnout jeho obětem účinnou pomoc.

5 Závěr a shrnutí

Ve Zprávě byla popsána role mužů v oblasti fyzického násilí. Pozornost byla soustředěna nejen na sféru soukromou, ale také detailněji na sféru veřejnou, které v souvislosti s genderovaností násilí dosud není v české společnosti veřejně věnována přílišná pozornost. Cílem Zprávy bylo podat obraz o co nejširším spektru oblastí, ve kterých dochází k projevům moci formou násilí a otevřít tak pole pro další bádání. Zpráva také otevřela prostor pro veřejnou i odbornou debatu nad genderovaností problému s cílem podnítit sběr dat a vznik či podporu plnění stávajících opatření, která povedou ke snížení násilného jednání mužů a zároveň umožní mužům jakožto obětem násilí žádat o pomoc bez další viktimizace. Jak bylo ve Zprávě ukázáno, je třeba změnu provést nejen na úrovni individuální, ale v prvotní fázi především na úrovni společenské a institucionální. Následující odstavce shrnují nejzásadnější zjištění jednotlivých kapitol Zprávy.

Jak bylo ve Zprávě naznačeno, obraz o společnosti podávají do značné míry média, která současně reprodukuje svými sděleními genderové stereotypy (nejen v oblasti násilí). Přestože projevy násilí mužů (i na mužích) se v médiích objevují velmi často a s detailním popisem, není násilné jednání tematizováno jako problém, který je žádoucí interpretovat jako problém mužů, kulturního pojetí mužství anebo genderových vztahů. Chybí kritická reflexe tohoto jevu. Jediné případy, kdy je pohlaví bráno v potaz, jsou případy sexuálního násilí. Tyto příklady pak paradoxně odvádějí pozornost od jiných typů násilí spojeného převážně s muži – pravicovým extremismem, terorismem, nebo násilím jako vyústěním bezvýhodné životní situace. Média standardně pracují s nálepkováním a stigmatizací násilníků a nedokáží zachytit složitější společenské souvislosti. Násilí je obvykle vysvětlováno v psychologické rovině bez propojení k podmínkám a kulturním očekáváním, ve kterých je tolerováno, nebo prostředím, která k násilnému jednání podněcují.

Přestože v české veřejné debatě je tematizováno zejména domácí násilí, zásadní část násilných činů, páchaných muži se děje ve veřejném prostoru. A muži jsou též dle statistik častějšími oběťmi násilných činů. Muži jednoznačně dominují statistikám stíhaných a vyšetřovaných osob ve všech oblastech kriminality. V tomto směru je však nutná jistá ostražitost vyplývající z charakteru policejních a soudních dat. Muži se v souladu se společenskými představami snadněji dostávají do hledáčku osob podezřelých z násilných činů. V naprosté většině případů násilí na veřejnosti můžeme hovořit o dynamice moci, kdy motivací pro násilí je kompenzace mocenských deficitů jako snahy mít navrch. To se týká i násilí sexuálního. V tomto kontextu je znepokojivé, že výrazná část společnosti připisuje podíl spoluviny obětem násilí. I z tohoto důvodu je nahlášeno jen zanedbatelné procento celkového počtu znásilnění.

Prostředí vedoucí k násilnému jednání vytváří rovněž atmosféra homofobie, kdy jsou homosexualita a jednání takto onálepkované vnímány jako ohrožení vlastní mužnosti. Násilí se potom stává demonstrací dominance heterosexuálního mužství. Veřejné násilí rovněž slouží jako mechanismus hledání místa v sociálním řádu, kdy organizované potyčky skupin mužů i násilí skupin proti jednotlivcům slouží jako kompenzace frustrací z neuspokojivého sociálního postavení, nezaměstnanosti a malé naděje tuto situaci v blízké budoucnosti změnit. Důležitým faktorem je zde skupinová dynamika posilující mužskou identitu členů skupiny a pocit příslušnosti ke skupině.

Tyto společenské souvislosti násilí bývají přehlíženy a motivy k násilnému jednání jsou často spojovány pouze s psychologickými vlastnostmi aktérů. Zejména při násilné recidivě je přítom patrný opakující se vzorec – zkušenosti s násilím v rodině, nízké, nebo vyloučené sociální postavení, kompenzace nedostatku moci nelegitimními prostředky. Škola jako klíčová socializační instituce formuje vzorce jednání i ve vztahu k násilí. Tolerance „chlapecké neposlušnosti“, kdy je chlapcům tolerováno více prohřešků než dívkám, i přehlížení počátků sexuálního obtěžování nastavují nízký společenský práh citlivosti vůči těmto věcem na dlouho dopředu.

Násilí, zejména v jeho symbolické podobě, se objevuje rovněž na pracovišti. Reprodukují se tak vzorce nerovnosti spojené s nadřizenými a podřizenými pozicemi daleko za hranice žádoucí profesionality. Bývají vyzdvihovány vlastnosti spojované s mužstvím – soutěživost, časová flexibilita, kolegiálnost, dravost - a ty se promítají do stanovení pracovní hierarchie. Neformální pravidla (ale i existující formálně ukotvené řády) pracovních organizací tak někdy reprodukují mocenské praktiky a vzorce blízkých „mužských vazeb“, z nichž jsou ostatní (muži a zejména ženy) vyloučeni.

Přísně hierarchické instituce pracující s nerovností, jako je například policie, armáda nebo například vězeňství jsou příkladem společenství, ve kterých je násilí (symbolické i fyzické) jedním

z klíčových prostředků vyjednávání a udržování pořádku. Proto je nezbytné věnovat zvýšenou pozornost situacím, kdy dochází ke zneužívání tohoto mocenského postavení jak uvnitř tak vně těchto institucí.

Svět kyberprostoru vzhledem ke své anonymitě genderové nerovnosti částečně zahltuje. Díky rizikovějšímu chování je však kyberprostor nebezpečnější pro muže, kteří mají vyšší toleranci k rizikovým aktivitám a cítí se méně ohrožitelní než ženy. Původci kyberšikany jsou ze dvou třetin muži, mezi oběťmi je však tento poměr vyrovnaný. Na reprodukci genderově stereotypních i násilných vzorců jednání se výraznou měrou podílí i svět počítačových her, který je doménou mužského trávení volného času. Nepanuje však shoda mezi experty na tom, zda násilí přímo vyvolává, nebo naopak ventiluje agresi a násilí svým způsobem předchází. Každopádně virtuální svět a jeho pravidla se stávají pro hráče (a tvůrce her) světem vztahů reálných.

Nedostatečně prozkoumaným tématem v České republice je zatím oblast pornografie, prostituce a sexuálního průmyslu. Bylo by bezesporu přínosné analyzovat praktiky v této oblasti perspektivou přítomnosti mužského násilí. Z hlediska počtů odsouzených za kuplířství muži převažují, i když poměr mužů a žen se spíše vyrovnává. Násilí se zde objevuje především v podobě nucené prostituce, a také agresivity ze strany zákazníků. Obecně se u sexuálního násilí jeví jako důležitá prevence vzdělávat dospívající, zejména mladé muže. Ti mají mnohdy nereálné představy o běžné sexualitě právě z reprezentace sexuality v pornografii. Výzkumy ukazují, že mladí muži se často dopouštějí násilí, protože si neuvědomují dopad svých činů.

U domácího násilí jsou muži obvykle chápáni jako pachatelé. Podle kriminologických statistik tvoří 90 - 95 % pachatelů domácího násilí (ženy jsou z 90 % obětí). Je možné vysledovat určité situační faktory, které k domácímu násilí přispívají: nízká úroveň respektu vůči ženám ve společnosti, zkušenost násilí v rodině z dětství, nezvládnutí emocí, stres, frustrace, slabá komunikace, nebo nadužívání drog. Domácí násilí přitom nemusí být směřováno pouze vůči partnerce, ale postiženými bývají rovněž děti, pro které má tato zkušenost zásadní dopady do budoucna. Co se týká sexuálního násilí na dětech, ukazuje se, že pachatelé nejsou primárně pedofilové, což je běžný stereotyp. Charakteristikou pachatelů je spíše hypersexualita spojená s nedostatkem empatie a děti jsou pouze snadnou obětí pro dominanci. V České republice zatím neexistuje systematická a dlouhodobě zajištěná práce s původci násilí. Věnuje se jí několik neziskových organizací, které se však potýkají s nepravidelným financováním. Aktivitám na tomto poli přitom zatím nebyly stanoveny jasné mantinely v podobě standardů, ani nejsou zatím zahrnuty do systému sociálních služeb.

Oběťmi násilí se muži stávají nejčastěji ze strany jiných mužů, obvykle na veřejnosti a v rámci mužských kolektivů. V soukromí jsou muži jako oběti do velké míry skrytou skupinou, protože ze strany okolní společnosti i jich samých je tato role v rozporu s obecně přijímanou představou mužství. Nesnadnost přiznání vlastní zranitelnosti pak vede k tomu, že o násilí neinformují, případně si ho ani neuvědomují. Nejčastější reakcí ze strany mužů je přizpůsobení se situaci a její bagatelizace. Přitom psychické, zdravotní i sociální důsledky násilí jsou u mužských obětí stejně závažné jako u žen. V případě domácího násilí je pak specifickou oblastí násilí v rámci LGBT komunity, kde se objevuje přibližně ve stejné míře jako mezi heterosexuálními páry.

6 Doporučení

V návaznosti na text Zprávy byla navržena následující doporučení:

1. Konkrétními opatřeními odstraňovat nerovnost žen a mužů ve společnosti. Tyto mocenské nerovnosti vytvářejí podmínky pro vznik genderově podmíněného násilí.
2. Odstraňovat genderové stereotypy ve vztahu k násilí, ať už na úrovni mediální, vzdělávací či institucionální.
3. Vytvořit a zavést dlouhodobě udržitelný genderově citlivý systém vzdělávání tak, aby ti, kteří jím projdou, uměli identifikovat genderově podmíněné násilí i sexuální motivované násilí a znali postupy, jak se mu bránit. A to: <ul style="list-style-type: none">a) pro žáky a žákyně průřezově ve všech stupních vzdělávacího systému. V rámci výuky již na základních školách věnovat zvýšenou pozornost tématu sexuálního násilí a tematickému obsahu hodin sexuální výchovyb) pro vyučující a také studující na školách zejména pedagogických, právnických, bezpečnostních a mediálních oborů
4. Nastavit odborné vzdělávání pro profese, které přicházejí do styku s původci, původkyněmi a s oběťmi násilí (tj. Policie ČR, sociální pracovníce a pracovníci, pracovníce a pracovníci ve zdravotnictví, soudci a soudkyně, pracovníce a pracovníci OSPOD, rodinní poradci a poradkyně apod.), tak, aby zvýšily svoji kompetenci v posuzování genderově podmíněného násilí a sexuálně motivovaného násilí.
5. Motivovat a podporovat mediální obec, aby nazírala násilí bez genderových předsudků a s ohledem na genderový kontext a konzultovala násilné události s genderovými experty a expertkami, kteří perspektivu vnímavou k genderovým nerovnostem nabízejí.
6. Zavést funkční osvětové programy pro širší veřejnost tak, aby muži i ženy uměli identifikovat násilí i genderově podmíněné násilí a znali postupy, jak se mu bránit.
7. Nastavovat ve státním i soukromém sektoru trhu práce systém monitoringu, prevence a transparentního hlášení a řešení genderově podmíněného násilí a obtěžování, zejména v návaznosti na genderový audit.
8. Zabezpečit systematickou a dlouhodobou práci s původci domácího a genderově podmíněného násilí formou jejího začlenění do systému sociálních služeb, včetně finančního zabezpečení relevantních aktivit (např. ve formě dotačních titulů), a to paralelně - ne na úkor - práce s oběťmi násilí.
9. Podporovat výzkumnou činnost v oblasti násilí, s důrazem na násilí ve veřejném prostoru (např. vzdělávací a nápravné instituce, veřejná prostranství, sportovní prostředí) a na násilí související se sexuálním průmyslem.
10. Provádět dlouhodobý sběr statistik zohledňujících kategorie pohlaví (a další sociodemografické ukazatele), vč. viktimitizačních statistik, a vytvořit navzájem srovnatelnou strukturu sbíraných dat ze soudních, policejních a zdravotnických zdrojů.
11. Věnovat pozornost prevenci sexuálního násilí na dětech s ohledem na širší skupiny pachatelů (tj. nejen tzv. pedofilní jedince).
12. Zabývat se mezigeneračním přenosem vzorců násilného chování na muže a ženy.

7 Použitá literatura

- Amnesty International. 2015. Nosí minisukně? O znásilnění si koledovala, myslí si třetina Čechů. [online] Dostupné na: <http://www.amnesty.cz/news/1418/nosi-minisukne-o-znasilneni-si-koledovala-mysli-si-tretina-cechu>
- Askeland, I. R. 2015. Men voluntarily in treatment for violent behavior against a female partner: who are they? Violent behavior, childhood exposure to violence, mental health and treatment dropout. Department of Psychology, University of Oslo.
- Buriánek, J., Pikálková, S., Podaná, Z. 2015. Abused, Battered, or Stalked: Violence in Intimate Partner Relations Gendered. Praha: Karolinum.
- Burke, T. W., Jordan, M. L., Owen, S.S. 2002. A Cross National Comparison of Gay and Lesbian Domestic Violence. Journal of Contemporary Criminal Justice, 18 (3), 231-257.
- Cook, P. W. 1997. Abused Men. The Hidden Side of Domestic Violence. Westport: Praeger Publishers.
- Cizek, B. et al. 2002. Teil III: Gewalt gegen Männer. In Kaselitz, V., Lercher, L. Gewalt in der Familie. Rückblick und neue Herausforderungen. (Gewaltbericht 2001). Wien: Bundesministerium für soziale Sicherheit und Generationen.
- Čírtková, L. 2011. Domácí násilí na mužích z pohledu teorie a praxe. In Pešáková, K. ed. 2011. Muži jako oběti domácího násilí. Sborník z konference konané 9. 3. 2011 na Fakultě sociálních studií v rámci projektu Muži a domácí násilí [online]. Brno, duben 2011 [cit. 5. únor 2012].
- ČSÚ. 2015. Oběti vybraných trestných činů na území České republiky v roce 2014. Dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/10180/20556865/300002156603.pdf/ba6fed02-7544-455e-bbd0-16d087528c89?version=1.0>
- Dahlberg LL, Krug EG. 2002. Violence-a global public health problem. In: Krug E, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, eds. World Report on Violence and Health. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2002:12–15., Dostupné na: http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf?ua=1
- Desatero o domácím násilí (STEM 2001). Shrnutí dostupné na: <http://www.domacinasili.cz/statistiky/reprezentativni-vyzkum-2001-stem/>
- Dvořáčková, J. 2016. Analýza existujících výzkumů v ČR v oblasti partnerského násilí. Úřad vlády ČR. Interní dokument ÚV ČR.
- Fasurová 2011. Domácí násilí na mužích z pohledu teorie a praxe. In Pešáková, K. ed. 2011. Muži jako oběti domácího násilí. Sborník z konference konané 9. 3. 2011 na Fakultě sociálních studií v rámci projektu Muži a domácí násilí [online]. Brno, duben 2011.
- Felitti, V. – Anda, R. 2009. The Relationship of Adverse Childhood Experiences to Adult Medical Disease, Psychiatric Disorders, and Sexual Behavior: Implications for Healthcare. Adverse Childhood Experiences (ACE) Study.
- FRA. 2012. Survey data explorer - LGBT Survey 2012. Dostupné na: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>
- FRA. 2014. European Agency for Fundamental Rights (FRA): <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>
- Gemünden, H. G., Walter, A., Helfert, G. 1996. Grenzüberschreitende Geschäftsbeziehungen. Erfolgsfaktoren und Gestaltungsempfehlungen für kleine und mittlere Unternehmen. Müns-ter: LIT Verlag Krug EG, 2002
- Gjuričová, Š., Kubička, J. 2009. Rodinná terapie. Grada Publishing.
- Gender studies, o.p.s. 2014. Online bezpečně: gender a bezpečnost na internetu. Dostupné na: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/online-bezpecne-gender-a-bezpecnost-na-internetu>.
- Gender studies, o.p.s. 2015. Stop kybernásilí na ženách a mužích Dostupné na:

<http://genderstudies.cz/cz/stop-kybersikane>

Habermehl, A. 1994. Gewalt in der Familie. Hamburg.

Heise, L. L. 1998. „Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework“, Violence Against Women, 4; 262. Dostupné na: <http://gbvaor.net/wp-content/uploads/sites/3/2012/10/Violence-Against-Women-An-Integrated-Ecological-Framework-Heise-1998.pdf>

Heitmeyer, W., Schröttle, M. Hrsg. 2006. Gewalt: Beschreibungen, Analysen, Prävention. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Kashobera Crawford, E. J. 2006. Truth and Prejudice. Men's Experiences of Domestic Violence. Bloomington: AuthorHouse.

Kunc, K. a kol. 2012. Ekonomické dopady domácího násilí v ČR. ProFem. http://www.profem.cz/shared/clanky/103/profem-studie2b-web_1.pdf

Kutálková, P., Kobová, L. 2014. Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá? Dostupné na: <http://www.rozkosbezrizika.cz/ke-stazeni/soubory/publikace-sexualni-nasili-proc-se-nikdo-nepta/stahnout>

Liga otevřených mužů. 2013. Práce s původci násilí v rodinách: příklady zahraniční dobré praxe. Dostupné na: http://www.muziprotnasili.cz/wp-content/uploads/2013/04/Prace_s_puvodci_nasili_v_rodinach_LOM.pdf

MacMartin, C., Wood, L. A. (2005). Sexual Motives and Sentencing: Judicial Discourse in Cases of Child Sexual Abuse, Journal of Language and Social Psychology, Vol. 24, No. 2, s. 139–159.

Martinková, M., Slavětínská, V., Vlach, J.: Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2014. Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/414.pdf>

McClennen. 2005. Domestic Violence Between Same-Gender Partners: Recent Findings and Future Research. Journal of interpersonal violence Vol. 20 no. 2 149-154. Dostupné na: <http://jiv.sagepub.com/content/20/2/149.abstract>

MPSV. 2013. Fyzické tresty: Výzkum PR. Dostupné na: http://ilom.cz/wp-content/uploads/2009/06/LOM_fyzick%C3%A9-tresty_v%C3%BDzkum-PR.pdf

Neutze, J., Seto, M. C., Schaefer, G. A., Mundt, I. A., Beier, K. M. (2011). Predictors of Child Pornography Offenses and Child Sexual Abuse in a Community Sample of Pedophiles and Hebephiles, Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, Vol. 23, No. 2, s. 212–242.

Pikálková S. (ed.) 2004. Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině. Sociologické studie / Sociological Studies 04:02. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné na: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/200_04-2%2520opr%2520zformatovany%2520text%25204%2520pro%2520tisk.pdf

Podaná, Z, Imříšková, R. 2016. Victims' Responses to Stalking An Examination of Fear Levels and Coping Strategies. Journal of interpersonal violence.

Policie ČR. 2014 Statistické přehledy kriminality za rok 2014. Dostupné na: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

Policie ČR. 2016 Statistické přehledy kriminality za rok 2016. Dostupné na: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2016.aspx>

Slovo 21: Výzkum o postavení romských žen v České republice. 2014. Dostupné na: http://www.slovo21.cz/images/dokumenty/DEF_VZKUM_O_POSTAVEN_ROMSKCH_EN_V_R_pdf_publicace9_2014.pdf

13 %

SocioFactor s.r.o. 2015. Kyberšikana. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/sociofactor_kybersikana_fin.pdf

Sociologický ústav Akademie věd: Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování v českém systému pracovních vztahů. 2005. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1699/obtezovani.pdf>

Stem.cz : Domácí násilí II. – údaje z výzkumů. 2006 Dostupné na: <https://www.stem.cz/domaci-nasili-ii-udaje-z-vyzkumu/>

Stephenson, B. 2012. Co dělá z chlapců muže: Duchovní přechodové rituály ve věku nevšímavosti. DharmaGaia.

Szinovacz, M.E. 1983. Using couple data as a methodological tool: The Case of Marital Violence. Journal of Marriage and the Family. 45: 633-44.

UN Division of the Advancement of Women: International Violence Against Women Survey, IVAWS. Dostupné zde: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/expert-papers/Nevala.pdf>

ÚV ČR, 2011. Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>

ÚV ČR, 2015. Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015--2018-126943/>

ÚV ČR, 2014. Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020. Dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf

Vaničková E. 2004. Stop tělesným trestům. Česká společnost na ochranu dětí, Praha.

Vohlídalová, Marta. 2009. „Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém?“ Gender, rovné příležitosti, výzkum 10 (2): 20-29.

WHO. 2002. World report on violence and health. World Health Organization, Geneva. Dostupné na: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf

WHO. 2013. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Dostupné na: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf

WHO. 2016. The ecological Framework. Dostupné na: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/ecology/en/>

Webové stránky

ACORUS, z.ú.: Projekt Prevence partnerského násilí <http://www.acorus.cz/cz/sluzby/dalsi-aktivity-a-projekty/projekt-prevence-partnerskeho-nasili.html>

Asociace pracovníků intervenčních center ČR, o.s. <http://www.domaci-nasili.cz/>

BÍLÁ STUŽKA Česká republika: Jak zvládat agresi? <http://www.muziprotinasili.cz/poradna/jak-zvladat-agresi>

Centrum rozvojových aktivit Unie zaměstnavatelských svazů ČR: Prevence násilí ve školství <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/prevence-nasili-ve-skolstvi>

Centrum rozvojových aktivit Unie zaměstnavatelských svazů ČR: Prevence násilí ve zdravotnictví a sociálních službách <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/prevence-nasili-ve-zdravotnictvi#sthash.uuMFgj8W.dpuf>

DONA linka: Projekty <http://www.donalinka.cz/dona-linka/projekty/>

Gender studies, o.p.s.: Stop kybernásilí na ženách a mužích <http://genderstudies.cz/cz/stop-kybersikane>

Gender studies o.p.s.: Stop kyberšikaně <http://www.stopkybersikane.cz/>

HollaBack! <http://czech.ihollaback.org>

Interdisciplinární tým Brno: Domácí násilí v českém právu <http://www.idtbrno.cz/domaci-nasili-vceskem-pravu>

In IUSTITIA: Spravedlnost bez rozdílů (Fond NNO) <http://www.in-ius.cz/projekty/2016/spravedlnost-bez-rozdilu-fond-nno.html>

Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů České republiky: Prevence násilí na pracovišti <http://kzps.cz/projekt/prevence-nasili-na-pracovisti/>

Liga otevřených mužů: Projekt Muži proti násilí na ženách a dětech <http://ilom.cz/muzi-proti-nasili-na-zenach-a-detech/>

Labyrint Brno: Projekt "LIV" - prevence domácího násilí u sluchově postižené mládeže <http://www.labyrintbrno.cz/archiv/projekt-liv-prevence-domaciho-nasili-u-neslysicich-divek>

Národní centrum bezpečnějšího internetu: Vzdělávání pro sociální pracovníky a pomáhající profesionály hl. m. Prahy <http://www.saferinternet.cz/praha-bezpecne-online-2015/521-vzdelavani-pro-socialni-pracovniky-a-pomahajici-profesionaly.html>

Nesehnutí <http://sexismy.cz>

Persefona: Stop znásilnění: Program ochrany práv obětí znásilnění <http://www.persefona.cz/stop-znasilneni-program-ochrany-prav-obeti-znasilneni>

proFem o.p.s.: Pomoc a podpora obětí genderově podmíněného násilí <http://www.profem.cz/projekt-pomoc-a-podpora-obeti.aspx>

Registr poskytovatelů sociálních služeb http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1456410292896_3

ROMEIA, o.p.s. <http://www.romea.cz/>

Rosa, o.p.s.: Umění říci ne <http://rosa-os.cz/projekty/umeni-rici-ne/>

Rosa, o.p.s.: stopnasili.cz na školách <http://rosa-os.cz/projekty/stopnasili-cz-na-skolach/>

Rozkoš bez rizika: <http://rozkosbezrizika.cz/bez-nasili/publikace-tak-tohle-ne-analyza-nasili-v-sexbyznysu-a-jeho-reseni>

Sdružení pro integraci a migraci: Projekt <http://www.migrace.com/cs/delame/projekty>

Vláda ČR: Ministr Dienstbier vítá rozhodnutí vlády přistoupit k Istanbulské úmluvě <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/ministr-dienstbier-vita-rozhodnuti-vlady-pristoupit-k-istanbulske-umluve-140006/>

Vláda ČR: Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žena a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/projekt_cz13/stranka-se-pripravuje-126352/

Vláda ČR: Zprávy o rovnosti žen a mužů za roky 1998 – 2014 <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/souhrnne-zpravy-o-plneni-priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnych-prilezitosti-zen-a-muzu-za-roky-1998---2013-123732/>

Vláda ČR: Zprávy o rovnosti žen a mužů za roky 1998 – 2014 <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/souhrnne-zpravy-o-plneni-priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnych-prilezitosti-zen-a-muzu-za-roky-1998---2013-123732/>

Work with perpetrators: Gender-scepticism / propagators of gender symmetry <http://www.work-with-perpetrators.eu/index.php?id=101&L=-1>

Život 90: Projekt "Podpora seniorů ohrožených a postižených domácím násilím a týráním" <http://www.zivot90.cz/202-senior-telefon/248-podpora-senioru-ohrozenych-a-postizenych-dn-a-tyranim>

Slovníček pojmů

Na slovníček pojmů k problematice násilí odkazujeme na analýzu Úřadu vlády ČR, v které jsou jednotlivé pojmy užívané v této zprávě i pojmy další, vyjmenovány a vysvětleny.

Herdová, T., Jarkovská, L., Pešáková, K., Trávníček, Z. 2016. Analýza postojů původců a původkyň domácího násilí a práce s nimi. Úřad vlády ČR. Odkaz na web bude doplněn po finalizaci studie.

8 Přílohy

Příloha 1: Institucionální a legislativní pohled na násilí

LEGISLATIVNÍ ZABEZPEČENÍ PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO A GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉHO NÁSILÍ A DALŠÍ RELEVANTNÍ DOKUMENTY

Česká republika se přijetím prvních zákonů vztahujících se k problematice domácího násilí přihlásila k řešení problematiky domácího násilí a současně deklarovala nulovou toleranci k násilí a závazek ochrany ohrožených osob.²³ Právní rámec problematiky domácího násilí zakotvuje tři pilíře pomoci – Policii ČR, intervenční centra a orgány sociálně-právní ochrany dětí a justici.²⁴

Specificky k tématu domácího a genderově podmíněného násilí byly v České republice přijaty další relevantní strategické dokumenty a akční plány:

- **Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020** (dále jako „Strategie“)²⁵
- **Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 – 2014** (dále jako „Národní akční plán na léta 2011 – 2014“)²⁶
- **Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018** (dále jako „Akční plán na léta 2015 – 2018“).²⁷

Aktuálně platný Akční plán na léta 2015 – 2018 je v pořadí druhým samostatným strategickým dokumentem vlády ČR v oblasti prevence domácího násilí, který se také vztahuje na genderově podmíněné násilí. Navazuje na oblast Lidská práva a rovné příležitosti Programového prohlášení vlády ČR z února 2014, ve kterém se vláda ČR mj. zavázala k potlačování genderově podmíněného násilí, a na Strategii, schválenou usnesením vlády ČR ze dne 12. listopadu 2014 č. 931. Z hlediska implementace je Akční plán na léta 2015 – 2018 dokumentem, který slouží k hlubšímu provedení Strategie v oblasti „Důstojnost a integrita žen a mužů“ a napomáhá jejímu naplňování.²⁸

Důležité je také zmínit, že 8. února 2016 vláda ČR vyslovila souhlas se sjednáním Úmluvy Rady Evropy a prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (dále jako „Istanbulská úmluva“) a doporučila prezidentu republiky zajistit její podpis. Úmluva představuje mezinárodněprávní dokument stanovující komplexní standardy v oblasti prevence a potírání domácího a genderově podmíněného násilí. Úmluva platí od srpna 2014, podepsat ji bylo možné od roku 2011. K Istanbulské úmluvě zatím připojilo 39 členských států Rady Evropy. Česká republika tedy patří ke zbývajícím 8 zemím Rady Evropy, které tuto úmluvu dosud nepodepsaly. Ratifikace úmluvy by měla proběhnout do poloviny roku 2018.²⁹

2) INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO A GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉHO NÁSILÍ

V České republice je problematika domácího a genderově podmíněného násilí institucionálně ukotvena. Tématu se v současné době specificky věnuje Úřad vlády ČR (ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu) ve spolupráci s Ministerstvem vnitra a dalšími resorty.

Na Úřadu vlády ČR se prevenci a potírání domácího a genderově podmíněného násilí koncepčně věnuje především Rada vlády pro rovnost žen a mužů, její sekretariát a specificky

²³ Dostupné z: <http://www.idtbrno.cz/domaci-nasili-vceskem-pravu>

²⁴ Dostupné z: <http://1url.cz/jtzZI> (Policie ČR)

²⁵ Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf

²⁶ Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>

²⁷ Dostupné z: http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineného-nasili-na-leta-2015-_-2018-126943/

²⁸ Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/-130347/>

²⁹ Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/ministr-dienstbier-vita-rozhodnuti-vlady-pristoupit-k-istanbulske-umluve-140006/>

Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách. Ten sdružuje odbornice a odborníky na problematiku domácího a genderově podmíněného násilí z veřejné správy, nestátních neziskových organizací a poskytovatelů sociálních služeb, akademické sféry, policejních složek a justice. Tématu genderově podmíněného násilí zaměřeného na muže se v Radě dále věnuje také Pracovní skupina muži a rovnost žen a mužů, která si jako jeden z hlavních cílů v této oblasti stanovila zpracování této Zprávy.

Od roku 2014³⁰ realizuje Oddělení rovnosti žen a mužů projekt z Norských fondů s názvem „Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života“ (dále jako „Projekt“)³¹. Projekt je zaměřen na podporu rovnosti žen a mužů, konkrétně na prevenci domácího násilí jako jedné z forem genderově podmíněného násilí a na podporu sladění pracovního, soukromého a rodinného života. V oblasti domácího násilí se projekt zaměřuje na redukci výskytu a rovněž latence domácího násilí. Domácí násilí je velmi rozšířeným společenským problémem, který nicméně zůstává často skrytý. Z tohoto důvodu se projekt zaměřuje nejen na snížení výskytu domácího násilí, ale rovněž na snížení jeho latence. Projekt navazuje na strategické a koncepční dokumenty vlády ČR, obzvláště na Národní akční plán na léta 2011 – 2014, Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti žen a mužů a Národní program reforem ČR. Projekt byl rovněž připraven v souladu s aktivitami poradních orgánů vlády ČR, zejména Rady vlády pro rovnost žen a mužů a jejích výborů - Výbor pro prevenci domácího násilí a Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života.

Projekt zahrnuje tyto základní aktivity:

- 1) Mediální kampaň, která má za cíl upozornit na rizika a negativní dopady domácího násilí v české společnosti a dále také na možnosti sladování pracovního, soukromého a rodinného života.
- 2) Konference pořádané za účelem šíření aktuálních poznatků v obou zmiňovaných oblastech. Konkrétně se jedná o tyto konference:
- 3) Analýzy, které mapují aktuální dění, dávají jej do kontextu zahraničních přístupů a na tomto základě formulují doporučení pro státní správu, jak současnou situaci zlepšit.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jako „MPSV“) ve svých dotačních titulech podporuje činnost intervenčních center v České republice, která jsou zřízena dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Jedná se o subjekty specializující se na pomoc obětem domácího násilí, a to zejména v případech vykázaní ze společného obydlí. Podílí se také na osvětové, vzdělávací a preventivní činnosti v daném regionu, resp. na celém území České republiky. V České republice v současné době působí 18 intervenčních center, v každém kraji je registrována minimálně jedna sociální služba.³² V Asociaci pracovníků intervenčních center ČR je sdruženo 16 intervenčních center.³³

MPSV rovněž realizuje dotační program Rodina (dříve Rodina a ochrana práv dětí). V dotačních oblastech Preventivní aktivity na podporu rodiny a Podpora práce s dětmi a rodinami v agendě SPOD jsou podporována témata prevence násilí proti ženám a dětem včetně domácího a sexuálního násilí. Cílem dotačního programu je podpora služeb pro rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Služby mají posilovat rodičovské kompetence, zkvalitňovat rodinné vztahy, podporovat rodiny v péči o děti, jejich výchově a při harmonizaci práce a rodiny. Cílem je poskytnout komplexní pomoc rodině jako celku (tj. širší rodině včetně dětí a prarodičů).

Ministerstvo vnitra (odbor prevence a kriminality) realizuje dotační program „Prevence sociálně patologických jevů“ se zaměřením na prevenci domácího násilí a trestnou činnost páchanou na seniorech. Nově by se měl dotační program opět zaměřit na podporu projektů, ve kterých je pamatováno na práci s násilnými osobami.³⁴

³⁰ S předpokládaným termínem trvání projektu do dubna 2017.

³¹ Dostupné z: http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/projekt_cz13/stranka-se-pripravuje-126352/

³² Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1456410292896_3

³³ Dostupné z: <http://www.domaci-nasilii.cz/>

³⁴ Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/souhrne-zpravy-o-plneni-priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnych-prilezitosti-zen-a-muzu-za-roky-1998---2013-123732/>

Ministerstvo spravedlnosti realizuje odborné vzdělávání v souvislosti s oblastí domácího násilí ze strany Justiční akademie. Například v letech 2014 –2015 bylo proškoleno 27 nových úředníků Probační a mediační služby ČR (dále jen „PMS“) na téma „Práce s obětí trestného činu“, dalších 720 pracovníků PMS pak participovalo na Systému dalšího vzdělávání pracovníků PMS, financovaného z projektu EHP/Norsko. V rámci téhož projektu byl v roce 2015 taktéž připraven Kurz zacházení s agresivními odsouzenými, jehož by se mělo v roce 2016 zúčastnit 20 zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Semináře věnované problematice domácího a genderově podmíněného násilí pravidelně pořádá taktéž Justiční akademie. V roce 2015 byl takto opakovaně uspořádán kurz „Domácí násilí“, resp. „Domácí násilí a práva obětí v trestním řízení“, jehož se v součtu zúčastnilo celkem 96 pracovníků resortu justice.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jako „MŠMT“) připravilo v roce 2014 přílohu Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, která se zaměřuje specificky na oblast prevence domácího násilí. V červnu 2014 MŠMT uspořádalo konferenci pro pedagogické pracovníky a pracovníce zaměřenou na domácí násilí. MŠMT také provozuje internetové stránky www.prevence-info.cz, na kterých jsou zveřejňovány podrobné informace z oblasti primární prevence rizikového chování, včetně domácího a genderově podmíněného násilí.

Ministerstvo zdravotnictví v roce 2015 v rámci dotačního řízení programu Rozvojové projekty zdravotní péče pro rok 2016 zohlednilo téma prevence násilí v prioritě Podpora vzdělávání zdravotnických pracovníků v oblasti násilí, a to za účelem podpořit aktivity spojené s prevencí sekundární viktimizace obětí násilí zejména formou školení pro zdravotnické pracovníky, kteří přicházejí do kontaktu s oběti kriminality a násilí, a dále školení pro zdravotnické pracovníky zaměřené na práci s agresivními pacienty, například pro pracovníky záchranné služby, pro zaměstnance psychiatrických oddělení nebo pro zdravotníky pracující ve věznicích. Téma prevence zohledňovaly také projekty přihlášené do dotačních programů Péče o děti a dorost (priorita Prevence sebevražedného chování dětí) a Prevence kriminality (priority Pozitivní rodičovství a Bezpečná komunita).³⁵

³⁵ Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/souhrne-zpravy-o-plneni-priorit-a-postupu-vlady-pri-prosazovani-rovnych-prilezitosti-zen-a-muzu-za-roky-1998---2013-123732/>

Příloha 2: VÝZKUMY, KAMPANĚ, PROJEKTY A ANALÝZY

PŘEHLED VYBRANÝCH VÝZKUMŮ O DOMÁCÍM A GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉM NÁSILÍ V ČESKÉ REPUBLICE

V rámci Projektu Úřadu vlády ČR, byla vytvořena meta-analýza studií zaměřených na partnerskou rovinu násilí s názvem „Analýza existujících výzkumů v ČR v oblasti partnerského násilí“ (Dvořáčková, 2016). Meta-analýza byla zpracována na základě existujících sociologických studií, výzkumů agentur pro výzkum veřejného mínění, relevantních dizertačních prací, studií nevládních organizací a dalších zdrojů identifikovaných v této meta-analýze. V této podkapitole je uveden seznam všech těchto studií, doplněn několika dalšími výzkumy zrealizovanými na území České republiky, se stručnou informací o každém výzkumu.

Šetření „Bezpečnostní rizika 1999“ a „Bezpečnost občanů 2001“

První reprezentativní výzkumy mapující násilí v partnerském vztahu byly v ČR realizovány až koncem 90. let. Bloky otázek orientované na tuto tematiku byly zařazeny do těchto dvou obecněji zaměřených výzkumů bezpečnostních rizik agentury UNIVERSITAS pro Ministerstvo vnitra ČR. Domácí násilí vždy tvořilo pouze podtéma celého výzkumu, zkoumány byly také postoje ohledně této problematiky. Mimo fyzické násilí se otázky částečně dotýkaly i násilí sexuálního.

„Násilí v partnerských vztazích: výzkum navazující na IVAWS 2003“

Výzkum byl postaven na stejných otázkách, jako v roce 2003 a umožňuje tak srovnání dat a vyhodnocení trendů. Výsledky výzkumu jsou představeny v publikaci Pikálové, Podaná a Buriánka (2015). Součástí výzkumu byla též (v českém prostředí dosud ojedinělá) studie zaměřená na problém stalkingu (Podaná, Imříšková 2016).

Průzkumy agentury STEM z let 2001 a 2006

Průzkumy zaměřené výhradně na oblast domácího násilí byly realizovány pro Bílý kruh bezpečí a společnost Philip Morris. Výsledek prvního šetření byl nejdetaileji popsán v publikaci *Desatero o domácím násilí* (STEM 2001), druhé šetření ve zprávě *Domácí násilí II.* (STEM 2006). Oba průzkumy zjišťovaly primárně povědomí české populace o domácím násilí a její postoje ohledně této problematiky, část otázek byla nicméně věnována také osobním zkušenostem.

„Mezinárodní výzkum násilí na ženách“ (International Violence Against Women Survey, IVAWS)

Tohoto výzkumu se Česká republika zúčastnila v roce 2002 společně s dalšími dvaceti zeměmi z různých kontinentů. Pozornost se soustředila na fyzické, sexuální i psychické násilí. Výsledky pro Českou republiku byly detailně analyzovány v publikaci *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003* (Pikálová 2004). Kvantitativní studie pokrývala nejširší dimenze fenoménu: četnosti násilných zkušeností, jejich typy, frekvenci či okolnosti, subjektivní hodnocení závažnosti situace, demografické a statusové údaje pojící se k viktimizaci, problém nahlášení násilí policii a zkušenosti obětí s postupem policie, postojové orientace atd.

Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování v českém systému pracovních vztahů (2005)

Výzkum si nechalo zpracovat MPSV od Sociologického ústavu Akademie věd. Studie byla součástí prvního projektu v ČR, jehož cílem bylo po zavedení definice sexuálního obtěžování do českého právního řádu komplexně analyzovat rozsah tohoto problému. Byl proveden jednak výzkum veřejného mínění, jehož cílem bylo jednak na reprezentativním vzorku populace zjišťovat postoje a názory mužů a žen na obtěžování a sexuální obtěžování na pracovišti a zároveň zmapovat četnost výskytu tohoto nežádoucího jevu na českém trhu práce. Dále byly provedeny polostrukturované rozhovory s vybranými zaměstnavateli, případové studie obětí sexuálního obtěžování a skupinové diskuse se zástupci odborů. Výzkum ukázal, že závažné formy sexuálního obtěžování na pracovišti zažívá 13 % žen a 4 % mužů.³⁶

³⁶ Blíže viz Sociologický ústav Akademie věd: *Obtěžování žen a mužů a sexuální obtěžování v českém systému pracovních vztahů. 2005.* Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1699/obtezovani.pdf>.

„Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém?“ (2009)

První dotazníková studie věnovaná problematice sexuálního obtěžování na vysokých školách v ČR, která byla provedena na vybrané fakultě jedné pražské vysoké školy Sociologickým ústavem Akademie věd ČR. Sledovány byly zkušenosti studujících s různými formami obtěžujícího chování ze strany vyučujících, dále charakteristiky obtěžovaných a obtěžujících a také subjektivní vnímání sexuálního obtěžování u studujících. Výzkum ukázal na vysokou míru výskytu obtěžujícího chování na vysokých školách.³⁷

Sexuální obtěžování na vysokých školách: Teoretické vymezení, metodologický přístup, výzkumné výsledky (2011)

Jedná se o další výzkum výskytu sexuálního násilí v českém vysokoškolském prostředí, který poukázal na skutečnost, že téměř 75 % studentek a studentů zažilo projevy chování, které odpovídají definici sexuálního násilí. Na přímý dotaz, zda zažili sexuální obtěžování, ovšem odpovědělo kladně jen 3 % studujících.³⁸ Tato skutečnost ukazuje na nízké společenské povědomí o tom, co je sexuální násilí.

„Ekonomické dopady domácího násilí v ČR“ (2012)

Studie je v České republice dalším průzkumem problematiky domácího násilí. Přináší relevantní odhad jeho ekonomických nákladů, které se prolínají z různých oblastí a odrážejí do celé společnosti. Záměrem studie je ukázat za pomoci ekonomických nákladů, o jak závažný problém se jedná a jak velké množství finančních prostředků odčerpává z veřejných rozpočtů. Studie vychází z faktu, že osoby ohrožené DN jsou v naprosté většině ženy.³⁹

Průzkum agentury NMS Market Research (2012)

Průzkum byl proveden pro organizaci proFEM a jeho výsledky byly shrnuty v publikaci *Ekonomické dopady domácího násilí v ČR* (Kunc et al. 2012). Tento on-line průzkum zahrnoval položky zaměřené na fyzické, sexuální, psychické i ekonomické násilí. Soustředil se zejména na podíly ohrožených žen a průběh a dopady domácího násilí.

„Násilí na ženách: průzkum napříč EU“ (2012)

Celoevropské šetření Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA), jehož primárním cílem nebylo poskytnout studie stavu v jednotlivých zemích, ale zmapovat situaci v Evropské unii jako celku (EU-28). Přestože však nevznikla publikace samostatně analyzující stav v ČR, on-line aplikace projektu i celkové shrnutí výsledků (European Union Agency for Fundamental Rights 2014) umožňují některá data tohoto typu dohledat. Šetření se soustředilo na fyzické, sexuální, psychického i ekonomické násilí a dokonce přináší data o nebezpečném pronásledování. Studie mj. ukázala, že v České republice fyzické nebo sexuální násilí zažilo 32 % žen (průměr EU činí 33 %). Dle tohoto výzkumu zažilo v České republice nebezpečné pronásledování během svého života 9 % žen (průměr EU činí 18 %), sexuální zneužívání 12 % žen (průměr EU je 12 %) a znásilnění 5 % žen (průměr EU je 5 %).⁴⁰

Jak je uvedeno v Akčním plánu na léta 2015 – 2018 existují v České republice výzkumy výskytu domácího a genderově podmíněného násilí, nicméně jsou zpravidla prováděné vědeckými institucemi a nestátními neziskovými organizacemi. Přitom komplexnější poznání těchto forem násilí a jejich vývoje zůstává na celostátní úrovni stále nedostatečné.⁴¹ Za hlavní problém v této souvislosti lze označit skutečnost, že na rozdíl od jiných zemí v České republice není prováděn

³⁷ Blíže viz Vohlídalová, M.: Sexuální obtěžování na vysoké škole. V ČR neexistující problém?. Gender, rovné příležitosti, výzkum. 10 (2):20-28. Dostupné na: http://www.genderonline.cz/uploads/b9b2849ecf3a1c5fea8c893521899f7eca485452_sexualni-obtezovani-na-vs.pdf.

³⁸ Blíže viz Pavlík, P., Smetáčková, I.: Sexuální obtěžování na vysokých školách: Teoretické vymezení, metodologický přístup, výzkumné výsledky. 2011. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/99c2c21a9ec6ae04d0e8b2e8a462d588fb3bcab3_SmetackovaPavliksoccas2011-2.pdf

³⁹ http://www.profem.cz/shared/clanky/103/profem-studie2b-web_1.pdf

⁴⁰ Blíže viz FRA: Violence Against Women: an EU-wide Survey. 2014. Dostupné na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.

⁴¹ K problematice dostupnosti dat o výskytu domácího násilí viz blíže např. Martinková, M., Slavětinská, V., Vlach, J.: Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2014. Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/414.pdf>.

systematický a pravidelný sběr dat o výskytu domácího a genderově podmíněného násilí z úrovně státní správy. Současné výzkumy, až na některé výjimky (např. výzkum postojů romských žen k domácímu násilí⁴²), se také zpravidla nezabývají výskytem domácího a genderově podmíněného násilí u marginalizovaných skupin obyvatelstva či mezi osobami čelícími rizikům vícečetné diskriminace.

PROJEKTY NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ A POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

V letech 2005 až 2007 byl realizován projekt **Hráz - Pomoc obětem domácího násilí a zvláště zranitelným obětem násilných činů**⁴³, za vzájemné podpory Bílého kruhu bezpečí, z.s. a externích odborníků/odbornic. Jeho cílem bylo zaměřit se na zlepšení kvality a dostupnosti sociálních služeb pro oběti trestných činů, s důrazem na oběti domácího násilí. Projekt byl rozdělen na devět aktivit, které na sebe navazovaly, od terapeutických programů, přes distribuci letáků pro oběti i pomáhající profese až po interdisciplinární spolupráci.

V rámci prevence domácího a sexuálního násilí probíhá od roku 2014 projekt **Pomoc a podpora obětí genderově podmíněného násilí**⁴⁴. Nezisková organizace proFem zřizuje jeho prostřednictvím kontaktní, poradenská a intervenční centra pro oběti a pomáhá jim navrátit se k životu bez násilí.

V oblasti snižování násilí v České republice se v roce 2009 a 2010 angažoval také projekt neziskových organizací Gender Studies o.p.s a Persefona, z.s. s názvem **Stop znásilnění: program ochrany práv obětí znásilnění**⁴⁵. Projekt se zabýval jak z jedné strany posílením práv zneužitých obětí, tak i prevencí její diskriminace na straně druhé. Cílem bylo poskytnout komplexní informace široké veřejnosti, stejně jako samotným obětem a zrealizovat informační a poradenský portál.

Nezisková organizace Acorus, z.s., realizovala na devíti pražských školách v roce 2013 projekt **Prevence partnerského násilí**⁴⁶, a to formou besed. Cílem projektu bylo podpořit schopnost studentů a studentek včas rozpoznat znaky domácího násilí a naučit se odlišovat ho od běžné partnerské hádky.

Nezisková organizace Liga otevřených mužů, z. s. ve spolupráci s norskou partnerskou organizací Reform realizuje od července 2014 společný projekt **„Muži proti násilí na ženách a dětech“**⁴⁷, díky němuž do české praxe přináší tzv. metodu zvládání vzteku (anger management). Tato metoda učí klienty efektivnímu zvládání své agresivity v partnerských vztazích i ve výchově dětí a předchází tak případům domácího násilí. V rámci projektu probíhá proškolení českých odborníků v metodě zvládání vzteku, je otevřena skupina pro muže zaměřená na zvládání vzteku, dále mohou muži i ženy zdarma a anonymně kontaktovat poradnu na webu Bílé stužky.

Často diskutovaným násilím je také násilí na seniorech. Projekt **Podpora seniorů ohrožených a postižených domácím násilím a týráním**⁴⁸ zapsaného spolku Život 90 proběhl v letech 2014 a 2015. Výstupem jsou informační letáky a především nonstop telefonní linka. Dílčím cílem je také vyšší znalost problematiky u lidí, kteří se seniory pracují. Stejným tématem se zabývá také Centrum pro týrané ženy ROSA v projektu **Umění říci NE**⁴⁹.

⁴² Blíže viz Slovo 21: Výzkum o postavení romských žen v České republice. 2014. Dostupné na: http://www.slovo21.cz/images/dokumenty/DEF_VZKUM_O_POSTAVENI_ROMSKCH_EN_V_R_pdf_publicace9_2014.pdf.

⁴³ Dostupné z: <http://www.donalinka.cz/dona-linka/projekty/>

⁴⁴ Dostupné z: <http://www.profem.cz/projekt-pomoc-a-podpora-obeti.aspx>

⁴⁵ Dostupné z: <http://www.persefona.cz/stop-znasilneni-program-ochrany-prav-obeti-znasilneni>

⁴⁶ Dostupné z: <http://www.acorus.cz/cz/sluzby/dalsi-aktivity-a-projekty/projekt-prevence-partnerskeho-nasilii.html>

⁴⁷ Dostupné z: <http://ilom.cz/muzi-proti-nasili-na-zenach-a-detech/>

⁴⁸ Dostupné z: <http://www.zivot90.cz/202-senior-telefon/248-podpora-senioru-ohrozenych-a-postizenych-dn-a-tyranim>

⁴⁹ Dostupné z: <http://rosa-os.cz/projekty/umeni-rici-ne/>

Za zmínku stojí také spíše lokální projekt s názvem **LIV**⁵⁰, který je realizován zapsaným spolkem Labyrint Brno a středními školami pro sluchově postižené v Brně a Valašském Meziříčí. Organizace se zaměřují na problematiku domácího násilí právě na skupině handicapovaných lidí. Projekt byl ukončen na začátku roku 2016.

Stále probíhajícím projektem, zaměřeným především na násilí z nenávisti je **Spravedlnost bez rozdílů**⁵¹, realizovaný nestátní neziskovou organizací In Iustitia. Násilí z nenávisti jsou potenciálně vystaveny osoby ohrožené především rasismem, xenofobií, antisemitismem a homofobií. In Iustitia se v tomto směru zaměřuje na tři problémy: podpora individuálních obětí v přístupu ke spravedlnosti, zvyšování kompetencí osob přicházející s těmito lidmi do kontaktu a zviditelnění tématu tohoto druhu násilí. V rámci projektu je realizována sociální a právní poradna a to na území celé České republiky, přímo v přirozeném prostředí ohrožených osob. Hlavním cílem, vyjma zlepšení této situace, je příslušná implementace v zákoně o obětech trestných činů a vypracování legislativního návrhu.

Organizace Romea o.s., v letech 2011 až 2015 ve spolupráci s německou nadací a norskými fondy realizovala dva navazující stejnojmenné projekty **Medializace a pomoc obětem násilí z nenávisti**⁵². Jednalo se především o právní pomoc a medializaci jednotlivých případů násilí páchaného na lidech romského původu a zároveň informování široké veřejnosti o problému. Projekt si kladl za cíl zlepšení životní situace romské menšiny.

Násilí je také spojeno s prvkem migrace a projektově je zpracováváno lidskoprávní neziskovou organizací Sdružení pro integraci a migraci a zapsaným spolkem Acorus, z.ú. ve spolupráci s Norskou organizací SEIF. Cílovou skupinou projektu **Nebudu obětí!**⁵³ jsou jak migrující osoby ohrožené domácím násilím, tak i osoby, které toto násilí páchají. Problematika se odvíjí od tří pilířů – analytická a koncepční práce, přímá práce s cílovou skupinou a preventivní opatření. Snahou projektu je analyzovat legislativu v kontextu postavení závislých osob. Závěrem bude také probíhat seminář pro pomáhající profese, včetně praktických materiálů jak s takovou osobou jednat. K dispozici budou také informace pro oběť domácího násilí, jakým způsobem má postupovat vzhledem k jejímu postavení jako migranta/migrantky.

Ačkoliv je domácí násilí v poslední době rozšířenou a velmi často řešenou problematikou, není jediným druhem násilí, které je třeba řešit. Do roku 2010 probíhal projekt **Posilování sociálního dialogu s důrazem na zvládání krizové situace při vzniku násilí na pracovištích, zejména zdravotnických zařízení a zařízeních sociálních služeb**⁵⁴ realizovaný Uníí zaměstnavatelských svazů a dalšími partnery. Tato studie byla zaměřená jak na násilí mezi pracovníky, tak i na násilí třetích stran vůči zaměstnancům. Cílem tak bylo zmapovat násilí na pracovištích a zlepšit jejich kulturu.

V návaznosti na to byl od roku 2012 do konce roku 2014 norskými fondy financován česko-norský projekt **Prevence násilí ve zdravotnictví a sociálních službách**⁵⁵, zaměřený pouze na násilí od třetích stran, tedy především od klientů, pacientů nebo rodinných příslušníků. Projekt měl spíše podpořit prevenci násilí, a v případě, že ke konfrontaci dojde, dát lidem efektivní řešení konfliktu.

Unie zaměstnavatelských svazů vypracovala také projekt **Prevence násilí ve školství**⁵⁶, ve spolupráci s Krajskou radou odborového pracovníků školství Jihomoravského kraje, a to v období roků 2013 a 2014. Jednalo se o řešení násilí opět od třetích stran, především žáků a jejich zákonných zástupců.

⁵⁰ Dostupné z: <http://www.labyrintbrno.cz/archiv/projekt-liv-prevence-domaciho-nasili-u-neslysicich-divek>

⁵¹ Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/projekty/2016/spravedlnost-bez-rozdilu-fond-nno.html>

⁵² Dostupné z: <http://www.romea.cz/>

⁵³ Dostupné z: <http://www.migrace.com/cs/delame/projekty>

⁵⁴ Dostupní z: <http://kzps.cz/projekt/prevence-nasili-na-pracovisti/>, Prezentace projektu: <http://slideplayer.cz/slide/2782342/>

⁵⁵ Dostupné z: <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/prevence-nasili-ve-zdravotnictvi>

⁵⁶ Dostupné z: <http://www.cra-uzs.cz/cz/projekty/prevence-nasili-ve-skolstvi>

Centrum pro týrané ženy ROSA se angažuje také v oblasti násilí na školách. Projekt **STOPNASILI.CZ na školách**⁵⁷ probíhá každoročně již od roku 2006. Jeho hlavním cílem je podpora žáků/yň, kteří mohou být obětí jakéhokoliv druhu násilí, s ohledem na „neviditelné“ násilí na internetu a komunikačních sítích.

Násilí na internetu je také velkým tématem a v loňském roce byl v Praze na toto téma realizován projekt **Praha bezpečně online**⁵⁸, na který navazoval seminář „Sociální práce s mládeží ohroženou elektronickým násilím a kriminalitou“. Nestátní nezisková organizace Národní centrum bezpečnějšího internetu ve spolupráci s Hlavním městem Praha pořádala zmíněný seminář bezmála pro celou oblast hlavního města Prahy a to pro psychologické, pedagogické poradny, a další sociální pracovníky, kteří pracují s mládeží. Obsahem byly především rizika a hrozby, které internet přináší a jak s touto problematikou efektivně pracovat.

Stejným tématem, avšak se zaměřením ne pouze na mládež, se v roce 2015 a 2016 zabývá nezisková organizace Gender Studies o.p.s. v projektu **Stop kybernásilí na ženách a mužích**⁵⁹. Cílem projektu je prohloubit povědomí o této problematice a zároveň najít účinné prostředky, jak se virtuálnímu násilí bránit.

Výčet uvedených projektů je vzhledem k omezenému rozsahu zprávy pouze výběrem aktivit nestátních neziskových organizací a poskytovatelů sociálních služeb realizovaných v oblasti domácího a genderově podmíněného násilí v České republice. Klíčem pro výběr projektů byla snaha ukázat na aktivity různých typů organizací, na projekty s různou cílovou skupinou a na projekty s dopadem v různých kontextech, kde k genderově podmíněnému násilí může docházet.

⁵⁷ Dostupné z: <http://rosa-os.cz/projekty/stopnasili-cz-na-skolach/>

⁵⁸ Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/praha-bezpecne-online-2015/521-vzdelavani-pro-socialni-pracovniky-a-pomahajici-profesionaly.html>

⁵⁹ Dostupné z: [http://www.genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2421622](http://www.genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2421622)